

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

נשא תשב"ב

בְּאֶשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בֵּן עֲשׂוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

- במדרש: כשהכהנים מברכים את ישראל, גם הקב"ה מברך • ענין ברכת יצחק וברכת כהנים, אי הוי תפלה או דיבור של נבואה • אף שנגזר הכל על האדם מתחילת הבריאה, צריך להתייגע לבחור ולהתפלל שיזכה להתפקיד שעליו נברא • שמואל ירחינאה חכים יתקרי ורבי לא יתקרי • במדרש: בועז ורות נפקדו על ידי ברכת צדיק • נועם אלימלך: ענין תפילת הצדיקים על החולה שיתרפא • אף כשיש מליצה נכונה, צריך גם לדיבור הצדיק שימליץ כך • עיקר חשיבות העבודה הוא מה שעושים עתה בזמן הנסיונות • ענין ספרא דאדם קדמאה, שנכתב שם דור ודור ומנהיגיו ודורשיו • לכל אדם יש חלקו בתורה השייך רק לשורש נשמתו • אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, והבטחת הכתוב שעתידין לשוב בתשובה בסוף גלותן •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ד לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 1700 # 845-366-2793

39 מינוט) כמעט קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס שא

לשון קדשו:

929-522-1515

דרוק 1 דערנאך **301** פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→4→222

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

• ברכת מזל טוב •

הר"ר חיים מרדכי צאהלער הי"ו
לנישואי בנו החתן שמואל יוסף נ"י
בן הר"ר ליפא לעפקאוויטש הי"ו (בר חיים יושע)

הר"ר חיים יודא פערלשטיין הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן יעקב מאיר נפתלי נ"י - עב"ג
בת הר"ר הערשל לעפקאוויטש הי"ו (בר משה)

הר"ר יואל ראזענבוים הי"ו (בר אברהם יעקב)
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן יואל משה נ"י
בן הר"ר אברהם נתן נטע כ"ץ הי"ו

הר"ר נפתלי משה אינדיג הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן יואל משה נ"י
בן הר"ר וואלף לאנדא הי"ו (בר מרדכי)

• וְהָם יֵעָלוּ לְזִכְרוֹן •

לעילוי נשמת הצדיקת המפורסמת במעשי הצדקה והחסד
הרבנית **אלטא פיגא טייטלבוים** ע"ה
אשת חיל עמרת בעלה של מרן רביה"ק זי"ע, אשר מסרה נפשה בעבורו בכל כוחה
בת הרה"צ רבי **אביגדור שפירא** זצ"ל - נפטר י"א סיון תשס"א

הרה"ח המופלג, ענותן ושפל ברך בעל מדות תרומיות,
ל"ז שנה הרבין תורה לתשב"ר במוסדות רביה"ק זי"ע,
והשריש בלב תלמידיו אהבת תורה ויר"ש

רבי **מאיר יעקב** ז"ל **שווארץ**
בן הר"ר **משה** ז"ל - נפטר י' סיון תשנ"ח

איש חי ורב פעלים, התנהג בצדק ובושר וקדוש שם שמים
ברכיו, משכיל אל דל בהצנע לבת, ומגדולי תמכין דאורייתא,
דבוק לרביה"ק זי"ע בכל לבו וזכה להחיות נפש צדיק

רבי **מנחם צבי** ז"ל **וויינשטאק**
בן הר"ר **ישראל** ז"ל הי"ד
נפטר ה' לחודש סיון תשע"ה

הרה"ח המפואר לימור תורה לרבים, תלמיד חביב
לרביה"ק זי"ע ולמד בעיר סאטמאר י"ד זמנים
רבי **חיים יצחק** ז"ל **לונגער**
בן הרה"ג ר' **יוסף** זצ"ל שו"ב ומו"ץ בק"ק באטארטש
נפטר י"ד סיון תשס"ו

האשה החשובה והיקרה, נודעת בשערים במעשיה
ובמדותיה הטובים, הרבתה בתפלה ובתחנונים להשי"ת

מרת **נחמה** ע"ה בת הר"ר שלמה ז"ל
אשת הרה"ח ר' **יחזקאל רובינשטיין** ז"ל
נפטר י"ג סיון תשנ"ח

האשה החשובה והצנועה,
אשה וראת ה' היא תתהלל

מרת **פראדיל** ע"ה בת הר"ר יעקב ז"ל
אשת הרה"ח ר' **שלום צבי בערנער** ז"ל
נפטר י"א סיון תשנ"ג

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הערשקאוויטש

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפרשת שילוח טמאים

צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, מזכר עד נקבה תשלחו [אל מחוץ למחנה תשלחם] ולא יטמאו את מחניהם [אשר אני שכן בתוכם]. נאכדעם ווידעראום שטייט ווייטער, ויעשו כן בני ישראל, אידן האבן אזוי געטון, וישלחו [אותם] מן המחנה, כאשר דבר ה' אל משה בן עשו בני ישראל.

ב

קושיא א

פרשה זו הוא אחד משמונה פרשיות שנאמרו בר"ח ניסן שהוקם בו המשכן. ולפי זה צריך מעם, למה נכתבה פרשה זו לאחר הפרשיות של פרשת במדבר ותחלת נשא, שנאמרו ביום ר"ח אייר. והגם דאין מוקדם ומאוחר בתורה, אבל צריך מעם בכל מקום ששינה הכתוב סדר המוקדם והמאוחר, כמבואר ברמב"ן

(א) קודם איז שווער.

די פרשה וישלחו מן המחנה האט מען דאך געזאגט באַחד בְּנֵי־סֵן, ביום שהוקם המשכן. [ווי] די גמרא זאגט דאך^א [אז] שמונה פרשיות נאמרו בו ביום, [ווייל] ווען מ'האט אויפגעשטעלט דאס מִשְׁכָּן, האט מען געדארפט צו וויסן דעם דין פון שילוח טמאים חוץ למחנה.

און דער מִסְפָּר [שפקדו את ישראל והלויים, שבפרשת במדבר ובריש פרשתן] איז דאך געווען באַחד באַיִר, דעם אַנדערן חֹדֶשׁ.

[וואס כן צריך ביאור] פֶּאֶרְוֹאָס האט מען עפעס מְקִידִים געווען קודם דעם גאַנצן מִסְפָּר, און דערנאך איז ער הערשט צוגעקומען [צו] וישלחו מן המחנה.

ג

[והגם] איך קאָן זאָגן אַיִן מוקדם ומאוחר בתורה (פסחים 1:). זאָגט דאָך [אַבער] דער רמב"ן^ג, [אז] פונדעסטוועגן מוז עס האָבן אַ טַעם [בכל מקום ששינה סדר המקודם ומאוחר].

^א בגמרא גיטין (דף טו): אמר רבי לוי, שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן, פרשת כהנים [אמר אל הכהנים שהלכות כהנים כתובות בה, לא יטמא, לא יקח, מום בו לא יגש, ומפני שבו ביום הוזקק לעבודה, הוצרכה קדושתן להודיעם], ופרשת לויים [קח את הלויים דבהעלותך (ח, ו)], שבה הלכות לויים, והוצרכה לבו ביום, שנוקקו לשיר. ויש אומרים ואל הלויים תדבר (קרח יח, כו), ואינו כן, כי מה עניינם אצל הקמת המשכן, מעשר ראשון לא נהגה עד סוף חמשים וארבעה שנה, ועוד פרשת מעשר מיקריא, ופרשת טמאים [ויהי אנשים וגו' (בהעלותך ט, ו)] משום הלכות הפסח, והמשכן הוקם באחד בניסן, והוזהרה להם פרשת שילוח טמאים (כדלהלן), וישלחו מן המחנה, שבו ביום הוקבעו שלש מחנות, מחנה שכניה ומחנה לויה ומחנה ישראל, והוזקקו להשתלח, ומתוך כך הוזקקו טמאים לישאל הואיל וצריכין שילוח ולא יוכלו ליכנס למשכן היאך יעשו פסחיהם, ולרבי לוי (גיטין שם) יכולים היו ליטער עד ט"ו, ולא נזקקו לפסח שני אלא א"כ לא יטהרו, ופרשת שילוח טמאים [וישלחו מן המחנה, שבאותו היום הוקבעו המחנות, וכשנגללים הפירות בכל סילוק מסעות הותרו זבין ומצורעים ליכנס לשם], ופרשת אחרי מות [אע"פ שהיא של יום הכפורים בו ביום נאמרה, כדכתיב אַחֲרֵי מוֹת, ומפני שמתו בני אהרן בשביל ביאה שלא לצורך, נאמרה אותה אזרה לאהרן אל יבא בכל עת], ופרשת שתויי יין [שמיי י, ח-ה] [לפי שמאותו היום ואילך נאסרו דהא בביאת אהל מועד תלה רחמנא], ופרשת נרות [בהעלותך ח, א-ד], לפי שבו ביום התחילו להדליק, ופרשת פרה אדומה [לפי שביום המחרת נשרפה הפרה, להיות נטהרין לפסחיהן, וקודם לכן לא יכלו לעשותה, דבעינן וְהָיָה אֵל נֶכַח פְּנֵי אֶהָל מוֹעֵד (חקת יט, ד)]. והכי אמרינן במסכת מגילה ירושלמי (דף כה), באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה הפרה.

^ב כדכתיב בריש פרשת במדבר (א, א) באַחד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בִּשְׁנֵה הַשְּׁנִית לְצִאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

^ג כן כתב הרמב"ן בכמה מקומות, לאפוקי מדברי האבן עזרא בזה. ולדוגמא ברמב"ן ריש קרח (טז, א): וזה מדעתו של רבי אברהם [אבן עזרא], שהוא אומר במקומות רבים אין מוקדם ומאוחר בתורה לרצונו. וכבר כתבתי (רמב"ן בהעלותך ט, ט, ועוד) כי על דעתי כל התורה כסדר, זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחידור, וגם שם לצורך ענין ולטעם נכון.

ד

קושיא ב

להבין כפל ויתור הלשונות בסוף פרשה זו, שאמר א' וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,

ב' וַיִּשְׁלְחוּ אוֹתָם אֶל מַחֲנֵיךָ, ג' כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה ד' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

(ב) נֶאֱכָדְעַם (וואָס) לֵאזֹט ער אויס (שמסיים הפסוק מיט) דעס גרויסע אריכות, וַיַּעֲשׂוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ אוֹתָם אֶל מַחֲנֵיךָ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

א' קודם אָז ס'שטייט [שוין] וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי, ווייסט מען דאָךְ שוין (מה עשו, שהרי)
ס'שטייט דאָךְ תיכף ביי דער זעלבער פרשה 'וואָס' מ'זאל טון, און [ער] לֵאזֹט אויס
וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ווייסט מען שוין אָז מ'האָט 'אָזוי' געטון.

ב' נאָר ער זאָגט [נאָך] אַרויס וַיִּשְׁלְחוּ אוֹתָם מַחֲנֵיךָ, זאָגט ער [דאָךְ שוין]
אַרויס [בפירוש] 'וואָס' זיי האָבן געטון. איז דאָךְ אַודאי [ווען] גענוג.

ג' [צום סוף] שטייט אָבער נאָכאַמאָל, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
[וקשה] נו אַודאי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה.

ד' און [נאָכדעם] נאָכאַמאָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שטייט דאָךְ [שוין] וַיַּעֲשׂוּ [בְּנֵי יִשְׂרָאֵל].

ה

הקדמה לקושיא ג

[ובו גם התחלת ישוב קושיא ב]

ובמדרש דורש פרשה זו בדרך רמז על ענין החמאים שעבורם שנשלחו

מארץ ישראל. ומסיים בענין מה שנשלחו ישראל בגולה עבור החמאים

[נאָך] דער מדרש זאָגט¹ [לדרוש כפל הלשונות בזה], אין מדרש איז דאָ אַ גרויס
אַריכות, [וואו] ער טייטשט אויס דעם וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֵה, פאַרוואָס זענען געוואָרן
אָזויפיל מַצוֹרְעִים, [דאָס איז] דורך די עֲבֵרוֹת.

פריער ביי מִתֵּן תּוֹרָה איז אַלעס נִתְּרַפָּא געוואָרן, ס'איז נישט געווען דעם גאַנצע
[מין], די אַלע מינים [צדוע זיב וטמא לנפש]. און דערנאָכדעם איז עס געוואָרן.

ו

דערנאָך פירט ער אויס², וואָס מיינט מען עֲבֵרוֹת, זו עבודה זרה וגילוי עריות
ושפיכות דמים. דאָס איז אַלעס וועגן דעם.
דערנאָך זאָגט ער ווייטער אַ גאַנץ אריכות.

ז

צום סוף בלייבט ער³, רַבֵּנָה פִּתְרִין קָרִיא בְּגִלוֹת, זיי טייטשן אויס דעם גאַנצן פֿסוק
אויפֿן גִּלוֹת.

¹ במדבר רבה (ז, א) [במקצור]: צו אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֵה וכו'. בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו כל
רובן בעלי מומין, למה, מפני שהיו יגעיים בטיט ובלבנים וכו'. כיון שבאו למדבר סיני, אמר האלקים, כך הוא
כבודה של תורה שאתן אותה לדור בעלי מומין (בתמיה) וכו', אמר למלאכים שירדו אצל ישראל ויִרְפְּאוּ אותן
וכו'. אבל כיון שַׁעֲשׂוּ אותו מעשה של עגל, חזרו למומן, ונעשו זבין ומצורעין וכו'. אמר האלקים למשה, עד
שלא עשיתם את המשכן, הייתי מגלגל בדברים, והיו הזבים והמצורעים מעורבים עמכם, עכשיו שעשיתם את
המשכן ואני משרה שכינתי ביניכם, הפרישו אותם מכם, ויִשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֵה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכָל טָמֵא לְנֶפֶשׁ,
בשביל מה, וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שָׁכֵן בְּתוֹכָם.

ועוד שם (שם, ז): אמר רבי יוסי הגלילי, בא וראה מה כח עבירה קשה, שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה,
לא היו בהן זבין ומצורעים, משפשטו ידיהם בעבירה, היו בהן זבין ומצורעין.

² במדבר רבה (שם, ט): דבר אחר צו אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רבנן פתרין קרייה בגלות. צו אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, על שעברו
ישראל על המצות, נתחייבו שילוח זה גלות, הלא הוא דכתיב וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֵה, אין ויִשְׁלְחוּ אלא לשון גלות,

וישלחו מן המחנה מ'וועט שיקן אין גלות, משחטאו גלו.
רעכנט ער אויס פל צרוע וכל זב, דאס איז די גלות'ער. בכל, מדי, יון, אדום.
ער רעכנט אויס [און] ער שטעלט עס אלעס אריין אין פסוק [וויאזוי] ער דרש'נט.

ובכפל הלשונות שבסוף הפרשה, דורש במדרש ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה, כיון שחטאו גלו. ומה שאמר כאשר דבר ה' אל משה, הוא מה שאמר בפרשת נצבים שאם יעשו תשובה בגלות הקב"ה מקבצם וגואלם. כן עשו בני ישראל, שעתידין ישראל שיעשו תשובה באחרית הימים, והם נגאלים

צום סוף לאזט ער אויס, ויעשו כן בני ישראל וישלחו מן המחנה, חטאו וגלו.
דערנאכדעם זאגט ער, כאשר דבר ה' אל משה, היכן דבר, הקדוש ברוך הוא האט געזאגט אז מ'וועט תשובה טון אין גלות, [שנאמר] (נצבים ל, ב-ג) ושב ה' אלוקיך את שבותך וגו', ושבת עד ה' אלוקיך. אז דו וועסט תשובה טון, וועסטו אויסגעלייזט ווערן.
כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני ישראל, אזוי האבן אידן געטון, [והיינו] זיי האבן תשובה געטון. [אלא דדורשו במדרש על העתיד, אז] זיי 'וועלן' תשובה טון, און זיי 'וועלן' אויסגעלייזט ווערן.

זאגן דארט די מפרשים¹, [אז] מיט דעם טייטשט ער דעם איבעריגן כאשר דבר

כמה דתימא (ירמ' טו, א) שלח מעל פני יצא. מן המחנה, זו ארץ ישראל ששם השכינה חונה. כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, רמז להם שאם יעברו ישראל על שלש עבירות הללו, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, יתחייבו גלות. צרוע זו עבודה זרה, מה מצורע מטמא בביאה, אף עבודה זרה מטמא בביאה. זב זו גילוי עריות וכו'. טמא לנפש אלו שופכי דמים, שהן מטמאין עצמן ומטמאין הארץ בשפיכות דמים. ותנינן כן (אבות ה, ט) גלות בא לעולם על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים, ועל שמיטת הארץ. על עבודה זרה כיצד, הוא אומר (בחקתי כו, ל) להשמיד את כמתיכם וגו', וכתיב (שם, לג) ואתכם אנרה בגוים וגו', אמר להם המקום לישראל, הואיל ואתם רוצים בעבודה זרה, אף אני אגלה אתכם למקום שיש עבודה זרה, לכך השמידתי את כמתיכם. ועל גילוי עריות כיצד, אמר רבי ישמעאל בר' יוסי, כל זמן שישאל פרוצין בעריות, שכינה מסתלקת מהם, שנאמר (תצא כג, טו) ולא יראה כף ערות דבר ושב מארץ. ועל שפיכות דמים כיצד, שנאמר (מסעי לה, לג) ולא תחניפו את הארץ וגו', מגיד הכתוב ששפיכות דמים מטמא את הארץ, ומסתלקת השכינה. וממני שפיכות דמים חרב בית המקדש וגלו ישראל מארצם. ודברים הללו היו במקדש ראשון, ולכן גלו וחרב בית המקדש וכו'. והשילוח הזה אמור בגלות בכל. מן עת נקבה תשלחו, למה אמר כנגד גלות מדי, שהלכו מבבל למדי, ולפי שלא יצאו מארץ ישראל כשגלו למדי, לכך לא נאמר כאן מחנה. ולמה כתיב בגלות מדי מן עת נקבה, רמז להם שעתידה מלכות מדי לגזור עליהם גזירות מזכר ועד נקבה, שנאמר (אסתר ג, יג) ונשלחו קשרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד וגו'. אל מחוץ למחנה תשלחו, הרי זה אמר כנגד גלות אדום, שהחריבו ביהמ"ק והגלו את ישראל מארצם. ולמה סמך גלות אדום אצל גלות בבל, לפי שכשם שבבל חרב המקדש והגלה ישראל, כך עשו אדומיים וכו'. ואע"פ שגלות מדי מבדיל ביניהם במקרא, לא עשה הכתוב כן אלא מפני שגלות מדי לא בא אלא מכח גלות בבל, שכשגלו למדי מבבל יצאו. ולא יטמאו את מחניהם, הרי זה אמר כנגד שעבוד יון, ולכן לא נאמר בזה שילוח, שלא הגלום מארצם. ולכן נאמר בזה טומאה, שטמאו יונים את ההיכל בעבודה זרה שלהם. אשר אני שכן בתוכם, רמז להם שבכל מקום שיגלו שכינה עמהם. תני רבי נתן אומר, חביבין ישראל שכל מקום שגלו שכינה עמהם, גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (שמואל א, ב, כז) הנגלה נגלית אל בית אביך וגו', גלו לבבל שכינה עמהם, שנאמר (ישע' מג, יד) למענכם שלחתי בכלה וגו', גלו לעולם שכינה עמהם, שנאמר (ירמ' מט, לה) ושמתי כסאי בעיילם, גלו לאדום שכינה עמהם, שנאמר (ישע' סג, א) מי זה בא מאדום. וכשהן פוזרין שכינה עמהם, שנאמר (נצבים ל, ג) ושב ה' אלוקיך את שבותך וגו', והשיב לא נאמר אלא ושב, ואומר (שיר השירים ד, ח) אתי מלבנון כלה וגו'.

ויעשו כן בני ישראל, וישלחו אותם אל מחוץ למחנה, כיון שחטאו גלו. כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני ישראל, מה דיבר הקב"ה למשה, שאם יעשו תשובה במלכיות שיהיו שם, הקב"ה מקבצם, שנאמר (נצבים ל, א-ו) והיה כי באו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' והביאך ה' אלוקיך וגו' ומל ה' אלוקיך וגו'. כן עשו בני ישראל, שעתידין ישראל שיעשו תשובה באחרית הימים, והם נגאלים, שנאמר (ישע' ל, טו) בשובה ונחת תשעון. וכשם שמצורע זב וטמא נפש לא יטהרו לעולם עד שיבואו במים טהורים, כך עתיד הקב"ה לזרוק עליהם מים טהורים ולטהרם, שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו'.

¹ בפירוש מהרז"ו שם על המדרש: מה דיבר הקב"ה. שמאחר שמפושש שעשו כן כל מה שמבואר בפרשה, אם

וגו', [שהרי לכאורה קשה] ס'שטייט [שוין] איין מאָל ויעשו כן בני ישראל וישלחו וגו',
וואָס איז דער פאָשר דָבָר וגו' (וכדלעיל בקושיא ב).
[ולזה מבאר במדרש] דאָס מיינט מען עפעס אנדערש, דאָס גייט נישט ארויף אויף
דעם, דאָס איז אַן 'אנדערער' פאָשר דָבָר, פאָשר דָבָר דעם וואָס ס'שטייט דאָרט אין
פרשת נצבים [א] ס'וועט זיין וְשָׁבָתָ עַד ה' אֶלְקֶיךָ וְשָׁב אֶת שְׁבוּתָךְ.
[עד כאן תוכן דברי המדרש].

קושיא ג

אבל גם לפי דרש זה אבתי צריך להבין מה שנאמר לבסוף בלשון עבר בן 'עשו' בני ישראל, דהלא מיידי ממה
שעתיד להיות באחרית הימים, שיעשו ישראל תשובה בסוף גלותן כדרכים בפרשת נצבים, וכמבואר גם בדברי
הרמב"ם

ג) ס'איז אָבער אַ גרויסע פּלאַ עפעס דאָס לשון אין מדרש.
ס'איז נאָך שווער פאָרוואָס שטייט ווייטער נאָכאמאָל בן 'עשו' בני ישראל, [דאָף
שלפי דרשת המדרש מיושב 'יתור' הלשון], אָבער דאָס לשון בן 'עשו' [בלשון עבר, און] זיי
'האָבן' געטון [לא מיושב בזה, שהרי] ער שמועסט דאָך פון אַ זאך וואָס ס'וועט זיין
שפעטער.

[און] ניטאָמאָל די עֲבֵרוֹת פאָרוואָס דאָס גלות איז געקומען דערויף, האָט מען
נאָכנישט געהאָט געטון.

ס'איז דאָך געווען דעמאָלטס ווען ס'איז געווען הוּקם הַמִּשְׁפָּן, [און] דער חטא
העגל איז [אויך שוין] נִתְפָּר געוואָרן, ס'איז נאָך געווען 'פאַר' אַלעמען, פאַר די
מַרְגְּלִים און פאַר אַלעמען, ס'איז נאָכנישט געווען. [ואם כן] העט ער געדאַרפט צו זאָגן
וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל [בלשון עתיד], אָבער מ'קען נישט זאָגן בן עֲשׂו אויף אַ זאך וואָס
ס'וועט זיין לעתיד הערשט.

שוין דעמאָלטס ווען מ'האָט אויפגעשטעלט דאָס מִשְׁכָּן זאָגט מען שוין אויף
דעם וואָס ס'וועט זיין בשעת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, אַז אידן וועלן דעמאָלטס תְּשׁוּבָה טון.

יא

נאָר דעם וואָס ער זאָגט אַז מיט תְּשׁוּבָה [תהיה הגאולה, ונשמע מזה כי] על כל פנים
אָנדערש נישט, און דער רמב"ם פֿסקֵנ'ט דאָך אויך אַזוי¹, [כדברי הגמרא בסנהדרין (ז:)]
אַז אַם אֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה אֵין נִגְאָלִין, [שכתב הרמב"ם] אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אַלָּא
בְּתִשׁוּבָה, אַז ס'קען נישט זיין קיין גאולה אָן תְּשׁוּבָה, און [ער] ברענגט אויך דעם
פסוק וְשָׁבָתָ עַד ה' אֶלְקֶיךָ, און דער מדרש ברענגט דאָ אויך אַזוי, דעם זעלבן פסוק.
[דאָס איז] אַלעס רעכט².

כן מה שנאמר פאָשר דָבָר ה' מיותר, ודורש פאָשר דָבָר במקום אחר. וכמו שאמרו במכילתא בא (פרשה יב),
שמביא הרבה פסוקים שכתוב בהם פאָשר דָבָר ה', ושואל והיכן דיבר, ומביא שדיבר במקום אחר.

¹ ברמב"ם (תשובה ז, ה): כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה
תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר (נצבים ל, א-ג) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל
הַדְּבָרִים וְגו' וְשָׁבָתָ עַד ה' אֶלְקֶיךָ, וְשָׁב ה' אֶלְקֶיךָ וגו'.

² ועיין בזה להלן בהערה ס.

³ ועיין בזה גם להלן באות יג, ואות פא-פג.

יב

אָבער [דעס וואָס] ער פֿירט אויס [בדרשת הפסוק דידן] אַז אידן האָבן אַזוי געטון, ער זאָגט שוין אַז מ'האַט תשובה געטון און מ'האַלט שוין דערנאָך, און דאָס איז [דער] פֿן עָשׂו. דעס לשון פֿן עָשׂו על שם העתיד [איז שווער, לפרש כי] ער זאָגט שוין דעמאָלטס על שם העתיד [אַז] פֿן עָשׂו.

[והרי לכאורה] דעמאָלטס באותו הזמן האָט מען נאָך נישטאַמאַל געוואוסט [פונעם] גזירת הגלות, ועל כל פנים] נישט יעדער האָט געוואוסט, נאָר יְחִידֵי סְגוּלָה האָבן געוואוסט. מ'האַט דאָך נישט געוואוסט גאָר אַז ס'וועט זיין נאָך אַ חורבן מיט אַ גלות, [און] וואָס ס'וועט זיך טון 'ביז' ביאת המשיח, איז דאָך אויך נאָר יְחִידֵי סְגוּלָה [וואָס האבן געוואוסט, אָבער] סתם האָט מען גאָר נישטאַמאַל געוואוסט. און דאָ אין דער פרשה האָט מען געגעבן, אין די פרשה שטייט שוין אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, האָט מען שוין געגעבן די פרשה און ס'שטייט שוין פֿן עָשׂו, אַז מ'האַט שוין תשובה געטון.

יג

- על כל פנים דאָס זעט מען אַז דאָס איז אַזוי, אַז דער פסוק זאָגט שוין אַז טאַקע נאָר אַזוי וועט עס זיין [די גאולה, און] דאָס איז אַ שטאַרקע הַבְטָחָה [וואָס] דער פסוק זאָגט פֿן עָשׂו, אַז אידן וועלן תשובה טון, פאַר די גאולה. - נאָר מ'דאַרף צו פאַרשטיין דאָס לשון [עבר] פֿן עָשׂו.

יד

קושיות ודקדוקים בפרשת בְּרַכַּת כְּהֻנֵּי

קושיא ד

להבין הכוונה ביתור אומרו אָמור לָהֶם

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן [וְאֶל כְּנֵיזָאֵי לְאֹמֶר] כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמור לָהֶם.

(ו'יש לבאר] וואָס איז דער אָמור לָהֶם.

כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִבְרַכֶּה ה' וְיִשְׁמְרֶה, האָט ער געדאַרפט זאָגן. וואָס איז דער אָמור לָהֶם.

טו

קושיא ה

בשאלות מביא בגירסת הגמרא, מנין שהקב"ה צריך לברכת כהנים,

שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵני אֲבָרְכֶם. והוא לשון תמוה, וצריך ביאור

דער טאַטע זכרוננו לברכה אין קדושת יום טוב (בפרשת ד"ה כה תברכו) ברענגט ער דעם שאילתות, מנין שהקדוש ברוך הוא 'צריך' לברכת כהנים, שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵני אֲבָרְכֶם. (ה) דאָס גאַנצע ענין איז עפעס אַ פֿלאַאַ.

¹ בשאלות דרב אחאי גאון (בהעלותך, שאלתא קבה) : אמר רבי יהושע בן לוי, מניין שאפילו הקב"ה צריך לברכת כהנים, שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵני אֲבָרְכֶם.

² ובקדושת יום טוב כתב על זה : והמאמר הזה אומר דרשוני. (ועיי"ש תירוצו).

טז

דאָ אין ילקוט דאָ אויף די וואָך^ב שטייט אביסל אַן אַנדער לשון ווי ס'שטייט אין שאלות.

אין ילקוט שטייט אביסל אַן אַנדער לשון, מנין שהקדוש ברוך הוא 'מתאוה' לברכת כהנים, שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם.

יז

קושיות ודקדוקים בפרשת עגלות המשכן

קושיא ו

בישמח משה מביא מדרש, קח מאתם וגו', זה שאמר הכתוב וְהָיָה בַּיּוֹם הַשֵּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ. וצ"ב השייכות (ו) ווייטער שטייט, [וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר] קח מאתם, ביי די אלע עגלות וואָס זיי [הנשיאים] האָבן געברענגט, וְהָיָה לְעֵבֶד אֶת עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד. אין ישמח משה (בפרשת ד"ה קח מאתם) ברענגט ער אַ מדרש, קח מאתם וְהָיָה לְעֵבֶד אֶת עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד, זה שאמר הכתוב (בשלח טז, ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשֵּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ. [וצריך ביאור להבין שייכות הפסוק וְהִכִּינוּ לענין דהכא].

יח

הקדמה לישוב הקושיות

הקדמה א – דהכל כבר נגזר בשמים מתחילת הבריאה

בגמרא איתא עובדא דריש לקיש, שהיה מקודם ראש ליסטם, ועל כן למד תורה אצל ר' יוחנן ונעשה מגדולי האמוראים. ופעם אחת נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש בדיון גמר כלים לקבלת טומאה, ואמר ליה ר' יוחנן לסטאה בלסטיותיה ידע, אמר ליה ריש לקיש ומאי אהנת לי, התם רבי קרו לי והכא רבי קרו לי. אמר ליה אהנאי לך דאקריבניך תחת כנפי השכינה

לאָמיר זען.

איך וועל מקדים זיין וואָס איך האָב געזאָגט שוין לאַנג אַמאָל אויף שבועות^ב. איך האָב געזאָגט דעם פֿשט אין די גמרא [בבא מציעא], וואָס די גמרא זאָגט^י וועגן רבי יוחנן מיט ריש לקיש^י, די גאַנצע מעשָׂה [האיך שנתקרב ריש לקיש לרבי יוחנן ונעשה מגדולי האמוראים].

^{יב} בילקוט שמעוני בפרשתן (רמז תשיא): אמר רבי יהושע בן לוי, מנין שהקב"ה 'מתאוה' לברכת כהנים, שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם. [והוא לשון הגמרא סוטה (לח): כפי גירסא דידן, אולם בשאלות כנראה היה לו גירסא אחרת].

^{יג} ביום ב' דשבועות תשי"ז (לשון קדשו קנטרס רעג, אות מו-נח), וכבר היה נדפס אז בחידושי תורה תשי"ז, ועיי"ש הענין באורך.

^{יד} בגמרא בבא מציעא (פד): יומא חד הוה קא סחי [פ"י: רחץ] רבי יוחנן בירדנא, חזייה ריש לקיש [פירש"י: שהיה לסטים], ושוור [קפץ] לירדנא אבתריה, אמר ליה [רבי יוחנן] חילף לאורייתא [כמה כוחך יפה לסבול על תורה], אמר ליה שופרך לנשי [יופיך ראוי לנשים], אמר ליה אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי. קביל עליה. בעי למיהדר לאתויי מאניה [פ"י: רצה לחזור ולקפוץ לשפת הירדן להביא בגדין] ולא מצי הדר [פירש"י: לא מצי לקפוץ כבראשונה, דמשקבל עליו על תורה תשש כוחו]. אקרייה ואתגיייה [פ"י: לימדו ר' יוחנן מקרה ומשנה], ושווייה גבא רבא [עד שנעשה ריש לקיש אדם גדול]. ◦ יומא חד הוה מפלגי בי מדרשא, הסיף והסכין והפגיון והרומח ומגל יד ומגל קציר מאימתי מקבלין טומאה, משעת גמר מלאכתן [פירש"י: משנה היא במסכת כלים יד, ה]. ומאימתי גמר מלאכתן, רבי יוחנן אמר משיצרפם בכבשן, ריש לקיש אמר משיצחצחן במים. אמר ליה לסטאה בלסטיותיה ידע [לפי שהיית לסטים, אתה בקי באותן כלי אומנות ליסטיות], אמר ליה ומאי אהנת לי, התם רבי קרו לי [רבן של לסטים, וראש להן היית], הכא רבי קרו לי. אמר ליה אהנאי לך דאקריבניך תחת כנפי השכינה. ◦ חלש דעתיה דרבי יוחנן,

ער [רבי יוחנן] איז געווען מיט די תלמידים אין יִרְדֵן [לרחוק], און ריש לקיש איז געווען צווישן די לסטים, און ער האָט אים צוגענומען [שרצה ללסטמו]. האָט ער אים געזאָגט אַז דו וועסט דיך אָפּלאָזן [מן הלסטים] וועל איך דיר געבן אחותי דשפּירא מנאי.

איז ער צוריק געקומען [שחזר בתשובה], און ער האָט אים געגעבן [אחותו], און ער האָט אים אויסגעלערנט [מקרא ומשנה, ביו] ער איז געוואָרן אַ גבֵּרָא רבָּא. ווי די גמרא זאָגט די גאַנצע מַעֲשֶׂה, נאָכדעם זענען זיי מחולק געווען אין אַ הֶלְכָה, אַ סָפִין פֿון ווען [הייסט דער גמר מלאכה לקבלת טומאה], ער האָט זיך מִפְּלֵל געווען מיט אים, האָט אים רבי יוחנן געענטפערט לִסְטָאָה בִּלְסִיּוּתִיהָ יָדַע, האָט ער [ריש לקיש] אים צוריקגעזאָגט, מַאי אֶהְיֶיתָ לִי, הָכָא קָרוּ לִי רַבִּי הֵתָם קָרוּ לִי רַבִּי. האָט ער אים געענטפערט אֶהְיֶנָּא לָךְ דְּאֶקְרִינֶךָ תַּחַת פְּנֵי הַשְּׂכִינָה. חלש דעתיה [דרבי יוחנן וכו'].

יט

והוא תמוה מאוד, האײך אמר לו ריש לקיש כן,
כאילו לא אהני לו כלום במה שנעשה רבי בתורה

די גמרא איז דאָך אַ פֿלאַ, [דלכאורה תמוה] וואָס ער האָט געזאָגט מַאי אֶהְיֶיתָ לִי, הָכָא קָרוּ לִי רַבִּי, הֵתָם קָרוּ לִי רַבִּי.

כ

ובפרט לפירוש רש"י, דמה שאמר לו התם קרו לי רבי, קאי על הומן שהיה ראש לסטים

רש"י זאָגט^{טו} [פשוט, שאמר לו] דאָ בין איך אַזוי ווי אַ רבי, און דאָרט האָט ער אויך געהייסן אַ רבי, [ווייל] ער איז דאָרט געווען ראש הלסטים. [ולפירוש נמצא] דאָס איז דאָך גאָר אַ פֿלאַ, וואָס [הייסט], ס'איז נישט קיין נפקא מינה [בין ראש לסטים לראש האמוראים, עד שאמר על זה] מַאי אהנת לי? [וכאילו אין חילוק בין] צי מ'איז רבי ביי די תנאים אָדער ביי די אמוראים, [ובין] צי ער איז געווען אַ רבי צווישן די לסטים, [וורק] דער עיקר איז אַז 'רבי' קרו לי? ס'איז דאָך אַ דבר שאינו מובן כלל.

כא

ואף לפירוש התוספות שמעיקרא היה גם כן רבי בתורה, אלא שאחר כך שכח ונעשה ראש לסטים, עד שחזר ונעשה רבי בתורה על ידי ר' יוחנן, גם כן קשה דבדאי אהני לו ר' יוחנן, והאײך אמר לו מאי אהנית לי וכו'

תוספות זאָגט^{טו} [על פירש"י] לא נהירא.

חלש ריש לקיש וכו', נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש, והוה קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא [שלא היה מוצא תלמיד ותיק כמותו], אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה, ניזיל רבי אלעזר בן פדת דמחדדין שמעתיה. אול יתיב קמיה, כל מילתא דהוה אמר רבי יוחנן, אמר ליה תניא דמסייעא לך. אמר אַתָּה כבר לקישא, בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא, ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא שמעתא, וְאַתָּה אמרת תניא דמסייע לך, אטו לא ידענא דשפיר קאמינא. הוה קא אזיל וקרע מאניה, וקא בכי ואמר היכא אַתָּה בר לקישא, היכא אַתָּה בר לקישא וכו'.

^{טו} הובא לשונו לעיל בתוך לשון הגמרא.

^{טו} בתוספות בבא מציעא (פד): אי הדרת בך כו'. מכאן אמר רבינו תם דריש לקיש מתחלה ידע הרבה, אלא שפרק עול תורה ונעשה עם הארץ ועסק בלסטיות. מדקאמר אי הדרת בך, משמע להיות כבתחלה, ולא תפרוק עול תורה מעליך. וקאמר נמי מאי אהנית לי התם קרו לי רבי, כלומר מעיקרא נמי הוו קרו לי רבי [בתורה], אלא

און תוספות זאָגט אַן אַנדערן פֿשט, אַז איידער ער איז געווען אַן עם האַרץ [ועסק בלסטיות], האָט ער פריער אויך געקענט [לערנען], איז ער שוין פריער געווען רבי [לתורה], נאָר ער האָט [שפעטער] פאַרגעסן. [ובמה שאמר התם רבי קרו לי] מיינט ער אויך [בתורה], ווייל ער איז געווען פריער.

נו לכאורה איז דאָך [אַבער] אויך שווער, וואָס אַ נפקא מינה וואָס ער איז געווען פריער, אָבער אַז ער איז שוין דערנאָך שוין געוואָרן [אויס], ער איז שוין געוואָרן צווישן די לסטים, און ער האָט פאַרגעסן, און רבי יוחנן האָט אים מְקַרְב געווען תחת כַּנְפֵי הַשְּׂכִינָה [אם כן אכתי לא מובן אומרו מאי אהנית לי].

כב

אמנם כבר ביארתיו בזה בחג השבועות, ע"פ המבואר בגמרא דרבי הצטער להסמך את שמואל ירחינאה, ולא עלתה בידו. ואמר לו שמואל לדידי חזי לי ספרא דאָדָם הָרָאשון, וכתבי ביה שמואל ירחינאה חכים יתקרי ורבי לא יתקרי

[נאָר] איך האָב געזאָגט פֿשט, [אז] אפשר קען זיין לְהִבִּין דְּבָרֵי חֻקִּים וְחִידוֹתֵם". [דהנה] די גמרא זאָגט", שמואל ירחינאה, די גמרא זאָגט ער האָט געלערנט ביי רבי'ן [רבי יהודה הנשיא], און ער איז געווען אָסִיָּה דרבי [רופאו של רבי יהודה הנשיא]. האָט זיך רבי מַצְעַר געווען, [ווייל] ער האָט אים געוואָלט מַסְמִיך זיין [ולא עלתה בידו]. האָט אים שמואל געזאָגט לא תצטער, פאַרדעם זאָלסט דין נישט מַצְעַר זיין, איבער דעם, [ווייל] לדידי חזי לי כַּסְפָּא דְּאָדָם קְדָמָא, איך האָב געזען אין ספרא דאָדָם קְדָמָא, [וואו דאָרט] שטייט אַז שמואל ירחינאה חכים יתקרי, וְרַבִּי לֹא יתקרי", וְאָסוּ דרבי יהיה על ידו. איך האָב געזען ס'שטייט [אזוי דאָרט].

ששכחתי. ○ ומה שפירש בקונטרס, 'רבי' היינו רבו של לסטים, אין נראה. אף על גב דאשכחן במסכת עבודה זרה (יז:) מאי טעמא קרו לך רבי, רבן של טרסיים אני. ○ והיינו דאמרין בפרק כל כתבי (שבת קט:) אמר ליה ריש לקיש לרבי יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי, ואמרי לה מאבותיך, כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן כו', משמע שקודם שלמדו רבי יוחנן למד מאחרים [ועי' תוס' יבמות נו. ד"ה אתא גברא וכו', ותוס' עירובין סה: ד"ה ר"ל].

" מלשון הפסוק במשלי (א. ו.) לְהִבִּין מִשָּׁל וּמִלִּצְיָה, דְּבָרֵי חֻקִּים וְחִידוֹתֵם.

" בגמרא בבא מציעא (פה: פז:) : שמואל ירחינאה [פירש"י: הוא שמואל בר אבא חבירו של רב, ועל שהיה בקי בסוד העיבור, כדאמרין במסכת ראש השנה (כ:) אמר שמואל יכילנא לתקוני כולה גלותא, קרי ליה ירחינאה], אסייה דרבי הוה. חלש רבי בעיניה, אמר ליה אימילי לך סמא [בתוך העין], אמר ליה לא יכילנא, אשטר לך משטר [נאמשח לך על גב העין, משטר מטפה, מולד"ר בלעז, כדאמרין גבי כותח הבבלי בפסחים (מד.) משטר קשטר, מטבל פתן], אמר ליה לא יכילנא. הוה מותיב ליה בגובתא [קנה חלול] דסמני, תותי בי סדיה [תחת מראשותי, ובוקע כח חוזק הסם והולך דרך עצם גולגלתו ומחו עד עיניו], ואיתסי. ○ הוה קא מצטער רבי למסמכיה [פירש"י: טרח ומתעסק לסומכו, לפי שחכם בקי היה כל כך] ולא הוה מסתייעא מילתא [שהיתה השעה נטרפת, או לא היו החכמים נאספים]. אמר ליה לא לצטער מר, לדידי חזי לי ספרא דאָדָם הָרָאשון [שהראהו הקב"ה דור דור וסופריו, דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו], וכתבי ביה שמואל ירחינאה חכים יתקרי ורבי לא יתקרי, ואסו דרבי על ידו תהא. רבי ורבי נתן סוף משנה נכל זה כתוב לשם. סוף המשנה, סוף תנאים, עד ימיהן אמרו איש את דבריו בבית המדרש והיו תלמידים גורסים שמועה שמועה לבדה, ולא היו מסכתות סדורות, וסדר וקבץ על הסדר, והם כללו האמור בדורות שלפניהם וסדרו את המסכתות, ואחריהם לא יוסיפו אלא מעט. רב אשי ורבינא סוף הוראה [סוף כל האמוראין, עד ימיהם לא היתה גמרא על הסדר אלא כשהיתה שאלה נשאלת בעטם המשנה בבית המדרש, או שאלה על מעשה המאורע בדין שמואל או איסור והיתר כל אחד ואחד אומר טעמו, ורב אשי ורבינא סידרו שמועות אמוראין שלפניהם, וקבעו על סדר המסכתות כל אחד ואחד אצל המשנה הראויה והשנויה לה, והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים שראוים לתרץ הם והאמוראים שעמהם, וקבעו הכל בגמרא, כגון איחיביה מיתבי ורמיניה איבעיא להו, והתרוצים שעליהן, מה ששירו אותן שלפניהן, ואותן שאמרו לפניהם הקושיות והתירוץ שעליהם לא קבעום בגמרא על סדר המסכתות והמשנה שסידר רבי, ובאו רב אשי ורבינא וקבעום], וסימנך עד אבוא אַל מַקְדְּשִׁי קַל אֶבְיָה לְאַתְרֵיהֶם [תהלים עג, יז] [מקדשי סימנא דרב אשי, אֶבְיָה סימנא דרבינא, לְאַתְרֵיהֶם סימן סוף הוראה].

" וענין 'רבי' היינו קבלת סמיכה לדון, וכמבואר בגמרא סנהדרין (נג:) אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי,

- ספרא דאדם קדמא איז דאך דער פֿשט, [א] אין ספר פון אדם הראשון איז געווען אויפגעשריבן אלעס, דור ודור ודורשיו, דור ודור ושופטיו, עד סוף כל הדורות.

האָט ער געזען אין דעם ספר, [א] דאָרט שטייט אז רבי לא יתקרי, איבערדעם וועט עס נישט זיין. ס'איז געדרינגען אז ס'קען נישט זיין, [ווייל אזוי] האָט ער שוין געזען אין ספרא דאדם קדמא.

כג

והרי שכבר מבואר דאדם קדמא,
כל מי שעתיד להיות מוסמך לרבי

יהיה איך שיהיה, [נמצאו למדין מזה כי] די וואָס זענען געווען מוסמך פאר א' רבי, זענען [שוין] געשטאנען אין ספרא דאדם קדמא [דרבי יתקרי].

כד

וזה שאמר לו ריש לקיש הכא קרו לי רבי 'התם' קרו לי רבי, ולשון התם קאי על ספרא דאדם קדמא שכבר נכתב שם כן עלי, ואם כן אם לא הייתי מקרב אותי, בלאו הכי הייתי גם כן מתקרב לתורה באיזה אופן אחר

דעם האָט ריש לקיש געזאָגט [התם קרי לי רבי], ווייסטו פאָרוואָס טאקע איז געווען קרו לי רבי [הכא, ווייל] מסתם האט מען דאָס געזען אין ספרא דאדם קדמא, 'דאָרט' איז עס שוין אזוי געשטאנען. איבערדעם האָט ער געזאָגט מאי אהנית לי, [שהרי] ווען נישט דיר העט עס אויך גיווען געווען, פאָרוואָס, וואָרן הכא קרו לי רבי [ווייל] 'התם' קרו לי רבי, דאָס איז שוין 'דאָרטן' שטייט עס שוין [ולשון 'התם' קאי על ספרא דאדם קדמא].

כה

ואפילו לפי מה שמפרש רש"י, דלשון התם קאי על זמן שהיה לסטים. יש לפרש גם כן הכוונה הכי, דכבר באותו זמן הייתי מעותד להיות רבי בתורה, על ידי מה שכבר היה נכתב כן בספרא דאדם קדמא

אָדער קען זיין מיינט ער 'התם' [כפשוטו ולפירש"י, אצל הלסטים, והכוונה] אז ווילאנג ער איז נאך געווען דאָרטן ביי די לסטים, דאָרט איז ער אויך שוין געווען [מעותד להיות רבי בתורה, ווייל] אין ספרא דאדם קדמא איז דאך שוין דאָרטן געשריבן [דרבי יתקרי בתורה, און] ספרא דאדם קדמא איז דאך פון פריער געווען, האָט ער שוין גיווען [בלאו הכי] געמוזט זיין [רבי בתורה, באיזה אופן. איבערדעם] זאָגט ער האָסטו מיר שוין גאָרנישט אויפגעטון.

בידא ממש סמכין ליה [פירש"י: בלשון בעיא גרסינן ליה, כלומר מי בעו לאתנוחי ידיהו על רישיה דסבא]. אמר ליה סמכין ליה בשמא, קרי ליה 'רבי', ויהבי ליה רשותא למידן דינא גנסות. - [וועיין עוד במהרש"א בבבא מציעא שם].

² וכמבואר בגמרא עבודה זרה (ה): אמר ר' ריש לקיש, מאי דכתיב (בראשית א, א) זה ספר תולדות אדם וגו', וכי ספר היה לו לאדם הראשון, מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ופרנסיו וכו'.

ובבראשית רבה (כד, ב): דבר אחר זה ספר תולדות אדם, כתיב גלמי ראוי עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ומים יצאו וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם, רבי יהושע בר נחמיה ורבי יהודה בר סימון בשם ר"א, בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, מלא כל העולם כולו פראו ממזרח למערב וכו'. רבי תנחומא בשם רבי בנייה ורבי ברכיה בשם רבי אלעזר אמר גולם בראו, והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו, הדא הוא דכתיב 'גלמי' ראוי עיניך. אמר רבי יהודה בר סימון, עד שאדם הראשון מוטל גולם לפני מי שאמר והיה העולם, הראה לו דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור וסופריו, דור דור ומנהיגיו, שנאמר גלמי ראוי עיניך, גולם שראו עיניך, [ועל ספרך כלם יכתבו] כבר הם כתובים על ספרו של אדם הראשון, הוי זה ספר תולדות אדם.

כו

אמנם גם על זה השיב לו ר' יוחנן, אהנאי לך 'דאקריב' לך תחת כנפי השכינה, בזמן מוקדם יותר. דאם לא כן היה מתגלגל הדבר באופן אחר בזמן מאוחר מזה.

האָט אים רבי יוחנן געזאָגט, אָבער 'דעמאָלטס' [באותו הזמן] ביסטו דאָך נאָכנישט געווען דערביי, האָב איך דין 'מקרב' געווען אַז ס'איז 'פריער' געווען. דו העסט טאָקע גיווען געווען אַמאָל [לבסוף, שהרי] אַז ס'שטייט אַזוי אין ספָרא דאָדס קדמאָה העט עס גיווען געווען. אָבער אהנאי לך 'דאקריב' לך תחת כנפי השכינה [בזמן מוקדם יותר].

כז

גם לפי פשוטו של פירוש, דמה שאמר התם קרו לי 'רבי', היינו ראש הלסטים. הוא גם כן לפי שגם אצל הלסטים הרגישו בו שהוא מסוגל להיות ראש, והוא עבור שכבר נגזר כן מתחילת הבריאה, וכמבואר בספרא דאדם קדמאה קען זיין אפשר, רש"י מיינט דאָס אויך, [במה שכתב] אַז ער איז געווען ראש הלסטים, פאָרוואָס, ווייל [שאר הלסטים] זיי האָבן 'געשפירט' [שראוי להיות ראש, ולכן] האָבן זיי אים געמאַכט אַלץ פאַר אַ ראש. זיי האָבן דאָך געהאַט 'דיעות' [גם בנסתרות], קאָן זיין. פֿימם הָהם האָבן זיי דאָך געהאַט 'דיעות' פון די הייליגע אמוראים, [לידע] אַביסל וואָס ס'טוט זיך. האָבן זיי געוואוסט אַז ער איז אַמאָל [בכל אופן] אַ גבֿראַ רבָּא, [און] אַז ס'שטייט שוין אַזוי אין ספרא דאדם [קדמאה] אַז ער וועט ווערן רבי. [דאָס] האָבן זיי שוין געוואוסט דערפון. [ואם כן לפירוש, איז] אויך אויף דעם אופן [די כוונה]. [עד כאן ממה שאמרתי כבר בזה].

כח

ויש להוסיף עוד בענין זה, דהנה לכאורה סוף סוף הרי זה דבר התלוי בבחירה, שהרי צריך שיהיה גם כן ראוי לכך מצד מעשיו ובחירתו. ואם כן לכאורה האך אפשר לכתוב כל זה בספרא דאדם קדמאה, באם הוא דבר שעדיין תלוי בבחירה אָבער קען זיין [להוסיף עוד] אין דעם אַהנאי לך דאקריבית לך תחת כנפי השכינה. [ונקדים לבאר] דאָס ענין דערפון, [במה שאמר] ס'שטייט [אלעס] אין ספָרא דאָדס קדמאָה. [דקשה] לכאורה [שהרי] דאָס איז דאָך אַלעס [תלוי אין] אַ בְּחִירָה. ס'שטייט [טאָקע אויף יעדן, צי] ער וועט זיין אַ רביכָּא, [אָדער] ער וועט זיין דאָס [איזה] גדולה או מינוי אחרת, אמנם] ער מוז דאָך [אָבער] לערנען, ער מוז דאָך זיין אַ צדיק, ער מוז זיין מסוגל [לוה, און] ער זאָל ראוי זיין דערצו. מ'האָט דאָך נישט מִסְמִיך געווען נאָר דעם וואָס ער איז געווען ראוי [דערצו]. [און] אַזוי די אַלע ענינים, האָט מען דאָך נישט געגעבן בחנם, נאָר נצִר תִּאֲנָה יאָכל פְּרִיָה^{כב} [משלי כז, יח], זו תורה וזו שכרה. [ונמצא דסוף סוף] איז דאָך עס תלוי אין אַ בְּחִירָה.

^{כא} וענין 'רבי' היינו קבלת סמיכה לדון דיני קנסות, וכמבואר בגמרא סנהדרין (יג): אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, בידא ממש סמכין ליה [פירש"י: בלשון בעיא גרסינן ליה, כלומר מי בעו לאתנוחי ידיהו על רישיה דסבא]. אמר ליה סמכין ליה בשמא, קרי ליה 'רבי', ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות.

^{כב} עיין בזה בתנחומא בפרשתן (סימן יג) [וכן הוא בכמדבר רבה (יב, ט)]: 'יְהִי בְיוֹם כְּלוֹת מִשָּׁה. זֶה שֶׁאִמְרָא נִצֵּר תִּאֲנָה יאָכל פְּרִיָה וְשֶׁמֶר אֲדִנְיוּ יִכְבֵּד. אין הקב"ה מקפח שׂכר כל בריה, אלא בכל מה שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר, אין הקב"ה מקפח שכרו, לכך נאמר נצִר תִּאֲנָה יאָכל פְּרִיָה וכו'.

כט

וצריך לומר דמה שנכתב שם, אין זה בבחינת 'דיבור' המכריח
הבחירה, אלא בבחינת 'ידיעה' ומחשבה שאינו מכריח הבחירה

נאָר זעט עפעס אויס, ס'איז נישט (די בחינה) אַזוי ווי דער 'דיבור' (של הקב"ה) איז
מְכַרֵּית די בְּחִירָה, [רק היא בבחינת 'ידיעה' שאינה מרחתת הבחירה]. דעס וואָס שטייט אין
ספֿרא דְּאָדָם קְדָמָא אַז ס'איז געווען געשריבן, דאָס ווייסט מען נישט דורך וועמען
[אם היה זה כענין הגדת הנביא על ידי אדם הראשון, אלא מסתמא] דאָס וואָס ס'איז דאָרט
[געשריבן] איז געווען בבחינת 'ידיעה', איז דאָס אַזוי ווי די יְדִיעָה איז נישט סוּתָר די
בְּחִירָה. [וכן] ווער ס'האָט געזען ספֿרא דְּאָדָם קְדָמָא, האָט ער דאָס געוואוסט
בבחינת יְדִיעָה, און כאַטשיג ס'איז דאָ אַ בְּחִירָה.

ל

איי וויאָזוי דאָס קען זיין, דאָס איז שוין דעם רמב"ם'ס קשיא^{כב}, [וכתב דעל זה נאמר]
[ישע"י נה, ח] לֹא מִחְשְׁבוֹתַי מִחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דְרָכֵיכֶם דְּרָכֵי, די יְדִיעָה מיט די בְּחִירָה
[שניהם הם אמת וקיימים, אף שאין מובן לבני אדם אופן המציאות בזה].

לא

היה איך שיהיה, על כל פנים איז עס געווען [דארט געשריבן. און] וויאָזוי דאָס
ווערט געשריבן, זעט אויס [אז] נישט מיט קיין פֿחַ הַדְּבוּר איז דאָס געשריבן געוואָרן,
[רק באיזה אופן] וויאָזוי דאָס איז אַרויסגעקומען אויף די ספֿרא דְּאָדָם קְדָמָא דורך
ידיעתו של הקדוש ברוך הוא, אָבער ס'איז נישט געווען בבחינת דיבור.
אַזוי מוז איך דאָך זאָגן, אויף אַלענפֿאַלס^{כד}.
[ועל כל פנים] ס'איז דאָך אַזוי מבואר אין די גמרא.

^{כב} רמב"ם (תשובה ה, ה): שמה תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה, וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או
רשע וכו'. דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים
בה, אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר וכו', ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו,
וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא, שנאמר (שמות לג, כ) כִּי לֹא יֵרָאֵי הָאָדָם וְחָי, אין כח באדם
להשיג ולמצוא דעתו של בורא, הוא שהנביא אמר (ישע"י נה, ח) כִּי לֹא מִחְשְׁבוֹתַי מִחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דְרָכֵיכֶם דְּרָכֵי.
וכיון שכן הוא, אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים, אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם
ביד האדם, ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך וכו'. ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על
מעשיו כפי מעשיו, אם טוב ואם רע. וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו. [ועיין עוד שם בהשגת הראב"ד
ובמפרשי הרמב"ם, ואכמ"ל].

ועיין מזה גם בפירוש המשניות להרמב"ם (אבות ג, טו) ובמורה נבוכים (סוף פרק כ) ובחובות הלבבות (עבודת
האלקים, ח).

^{כד} ועיין עוד מה שביאר בזה בחידושי אגדות למהר"ל מפראג (סנהדרין לח:): וז"ל: מלמד שהראה לו הקב"ה
לאדם וכו'. פירוש, כי מנהיגי הדור ודורשיו יש להם סדר מן האדם הראשון, ובמדרש בפרשת כי תשא קרא
ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל וכו' עד שאדם הראשון מוטל גולם הראה לו הקב"ה כל צדיק וצדיק שעתיד לעמוד ממנו וכו'.
ורצה לומר כי אדם הראשון שהיה אדם ראשון, ממנו היה סדר כל אותם שהם ראשון לדור, כי הפרנסים
והדורשים הם הראשונים וכו'.

ובספר לקוטי מאמרים לר"צ הכהן מלובלין (בהקדמת ספר יהושע אות ה) ביאר בזה וז"ל: דע כי ספר נקרא
חקיקת דברי חכמה, ואין חילוק אם חקיקה על הנניר והדפתא או על דבר אחר, וכמו שהיתה התורה קודם
שנברא העולם. אבל גם החכמה כשהיא חקוקה במוח, הרי מוחו ספר החכמה. ועיין עבודה זרה (ה) וכי ספר
היה לו לאדם הראשון, מלמד שהראה כו'. ובבבא מציעא (פה:) נזכר ספרא דאדם הראשון. רק רצונו לומר כנ"ל,
החקיקה שנחקק במקור חוצבו, שהוא אדם הראשון שהיה כולל כל הנפשות, זה נקרא ספרא דאדם הראשון.

לב

ובענין הנזכר מצינו גם כן לענין **בְּצִלְאֵל** שבנה המשכן, דאיתא במדרש דמשה רבינו היה סבור שהוא עושה אותו, ואמר לו הקב"ה מלך עשיתך ואין דרך המלך לעשות דבר אלא גזר ואחרים עושים. והביא לו ספרו של אדם הראשון, והראה לו כל הדורות שהן עתידין לעמוד מבראשית עד תחית המתים, דור ודור ומלכו ומנהיגיו ונביאיו. ואמר לו אף **בְּצִלְאֵל** מאותה שעה התקנתיו לבנין המשכן, ועל זה נאמר 'רָאָה' קְרָאתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל

די זעלבע געפון מיר אין מדרש¹¹, ס'שטייט (תשא לא, ב) 'רָאָה קְרָאתִי בְּשֵׁם [בְּצִלְאֵל], מִשֶּׁה רַבִּינוּ שְׁטִיט הָאֵט חֶשֶׁק גַּעְהָט [אז] 'עַר' זָאָל מַאֲכֵן דָּאָס מִשְׁכָּן, הָאֵט אִים דַּעַר בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים גַּעְזָאָט דו ביסט דאָךְ אַ מֶלֶךְ, ס'איז נישט פֿאַר דיר, דַּעַס וועט מאַכן בְּצִלְאֵל. הָאֵט אִים דַּעַר בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים גַּעְזָאָט [קְרָאתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל], זָאָט דַּעַר מַדְרֵשׁ עַר הָאֵט אִים גַּעְזָאָט [בְּסַפְרָא דָּאָדָם קְדָמָא, [אז] דָּאָרְט שְׁטִיט שוין אַז בְּצִלְאֵל וועט מאַכן דָּאָס מִשְׁכָּן.

לג

ולדרכינו מדויק שם הלשון 'רָאָה', ולא בלשון הגדה, כי כל זה הוא בבחינת ידיעה וראיה, ולא בבחינת דיבור

שטייט [לשון] 'רָאָה', אויך בבחינת רָאָה¹² (שהוא בחינת חזיון שהוא ראיית הידיעה, ולא בבחינת נבואה שהוא שמיעת הדיבור¹³, ווייל) מ'הָאֵט עַס נישט גַּעְזָאָט זָאָט מִיטן דִּיבּוֹר (שלא להכריח הבחירה, כי היה צריך בצלאל להשאר ראוי עוד לזה בהמשך בחירתו הטוב במעשים טובים), הָאֵט אִים דַּעַר בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים 'גַּעְזָאָט' רָאָה קְרָאתִי בְּשֵׁם, אין סַפְרָא דָּאָדָם קְדָמָא שְׁטִיט אַלְעַס.

לד

הקדמה ב - דמכל מקום צריך עוד שיתפללו על זה

אמנם אף שכבר נגזר הכל מתחילת הבריאה, צריך האדם עוד

להתנייע בבחירתו שיוכה להתפקיד שלו שעליו נברא, ולהתפלל על זה

נָאָר וויאָזוי דָּאָס קַעַן דָּאָךְ זיין, אַז ס'איז תְּלִי אין די בְּחִירָה (כל המינויים בהמשך) אַזויפֿיל דורות, (והרי) מ'דָּאָרף רָאוי זיין דַּעַרְצוּ, (פון זיך) אַליין ווערט מען דָּאָךְ נישט, (וויאָזוי קַעַן דָּאָס זיין) מ'זָאָל צוקומען צו דַּעַס, (צו) ווערן די דורשים ושופטים, און אַנדַעַרע [מינויים].

¹¹ בשמות רבה (מ, ב): דבר אחר, קְרָאתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל אין כתיב כאן, אלא 'רָאָה' קְרָאתִי. אתה מוצא כשעלה משה למרום הראה לו הקב"ה כל כלי המשכן, ואמר לו כך וכך עֲשֵׂה, וְעֲשִׂיתָ מְנוּחָה (תרומו כה, לא), וְעֲשִׂיתָ שִׁלְחָן (שם, כג), וְעֲשִׂיתָ מִזְבֵּחַ (תצוה ל, א), כך כל מעשה המשכן [אמר לו לעשות]. בא משה לירד, סבור שהוא עושה אותו, קרא לו הקב"ה אמר לו, משה, מלך עשיתך, אין דרך המלך לעשות דבר, אלא גזר ואחרים עושים. אף אתה אין לך רשות לעשות דבר, אלא אָמֹר להם והם עושין. ולא אמר לו למי יאמר, אמר משה למי אומר, אמר לו אני מראה לך. ומה עשה הקב"ה, הביא לו ספרו של אדם הראשון, והראה לו כל הדורות שהן עתידין לעמוד מבראשית עד תחית המתים, דור ודור ומלכו, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ונביאיו. אמר לו, כל אחד ואחד התקנתיו מאותה שעה, וכן בְּצִלְאֵל מאותה שעה התקנתיו, הוי 'רָאָה' קְרָאתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל.

¹² ועיין בזוהר הק' (ח"א דף ע"ז): תָּא חֲזִי, דָּאָרְבִּי שְׁמַעוֹן כְּתִיב זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם, וְכִי סֵפֶר הָיָה לִיָּה, אֵלָא אִינְדִּיבִּי דְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אַחֲמִי לִיָּה לְאָדָם הָרָאשׁוֹן דִּיר דִּיר וְדוֹרְשֵׁי וכו'. הַיָּאָךְ אַחֲמִי לִיָּה, אִי תִּמָּא דְּחִמָּא בְּרוּחַ קוֹדֶשָׁא דְּאִנּוֹן זְמִינִין לְמִיתִי לְעֵלְמָא, כְּמָאן דְּחִמָּא בְּחִמָּתָא מַה דִּינִיתִי לְעֵלְמָא. לָאוּ הָכִי, אֵלָא חִמָּא בְּעִינָא בְּלָהוּ. וְהָהוּא דִּינְקָא דְּזְמִינִין לְמִיקָם בִּיה בְּעֵלְמָא, בְּלָהוּ חִמָּא בְּעִינָא. מָאִי טַעְמָא, בְּגִין דְּמִימָא דְּאִתְּבְּרִי עֵלְמָא בְּלָהוּ נִפְשָׁאן דְּזְמִינִין לְמִיקָם בְּגִין נִפְשָׁא, בְּלָהוּ קִימִין קָמִי קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּהָהוּא דִּינְקָא מִשְׁ דְּזְמִינִין לְמִיקָם בִּיה בְּעֵלְמָא וכו', וְחִמָּא לִין אָדָם הָרָאשׁוֹן בְּעִינָא וכו', הָיָא הוּא דְּכִתִּיב עֲלָמִי רָאוּ עֵינֵיךָ וְעַל סַפְרָךָ וכו'.

¹³ כמבואר חילוק זה בבני יששכר (שבתות ו, ח, ועוד), ובדברי רבינו בשאר דרושים.

ווער ס'ווערט אנגענופן [רבי' און] חפ"ם, ווערט מען דען אליין א חפ"ם? (והרי) מ'דארף זיך דאך מייגע זיין איבער די תורה, [און אויב מ'זאגט] לא יגעת ומצאת [איז] אל תאמין זאגט די גמרא^כ, ס'מוז דאך זיין מיט יגיעה אלעס, [ונמצא שהוא תלוי בבחירה, ואם כן] וויאזוי קומט מען נאָכדעם זאָגן אז דאָס שטייט שוין פאַראויס.

לח

וכעין זה פירש הנועם אלימלך במאמר רבי חנינא בן דוסא, אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל, דאז הוא סימן שכבר עלה לרצון בן לפני הקב"ה עוד מתחילת הבריאה, אלא שגם זה הוא מתחילת הבריאה שתלוי באם הצדיק יתפלל על זה

נאָר לעולם פֿעין זײַ שטייט אין נועם אלימלך.

דער נועם אלימלך זאָגט^{כט} [בביאור לשון המשנה (ברכות לד:), כי] רבי חנינא [בן דוסא] האָט געזאָגט אַם שְׁגוּרָה תְּפִלְתִּי בְּפִי, יוֹדַע אֲנִי שֶׁהוּא מְקוּבָּל, וְאִם לֹא יוֹדַע אֲנִי שֶׁהוּא מְטוּרָף.

לו

זאָגט דער נועם אלימלך, לעולם איז דאך א קש"א ווי איז פאַרהאַנדן ביים אייבירשטען א שנוי רצון, [אז] מ'איז מתפלל [אויף א זאך], און מ'פּוּעַל'ט [שישטנה הדבר לטובה. אויב] ס'איז חלילה א גזירה [אויף עפעס], און מ'איז מתפלל צו השם יתברך און מ'פּוּעַל'ט. [הולא] ס'איז דאך נישט פאַרהאַנדן קיין שנוי רצון [אצלו יתברך], ביים בורא כל עולמים איז דאך אלעס עבר און הנה און עתיד ברגע אחד, ער ווייסט דאך אלעס [פון] פאַראויס, מגיד מראשית אחרית (ישעי' מו, י), ווי קען זיין א שנוי רצון.

לז

זאָגט דער נועם אלימלך, בפשעט בריאת העולם איז אלעס באשאפן געוואָרן, עד סוף כל הדורות, און פון דעמאלטס אָן איז שוין אזוי אַרויסגעקומען אַז ס'וועט זיין

^כ בגמרא מגילה (ו:): ואמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם, יגעתי [בתורה] ולא מצאתי, אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי תאמן וכו'. ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי, אבל לאוקמי גירסא [פירשי' שלא תשתבח ממנו] סייעתא מן שמיא היא. • [ורבינו היה רגיל לומר מאמר זה בלשון נוכח "יגעת ומצאת", והוא כלשון הישמח משה (תפלה למשה קיט, קסב אות ב), וכן הוא בכמה ספרים].

^{כט} בנועם אלימלך (ריש פרשת ויחי): דאיתא בגמרא, אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, כשהיה מתפלל על החולה היה אומר זה חי כו', אמרו לו מנין אתה יודע, אמר אם תפילתי שגורה בפי היא מקובלת. לכאורה מלת 'שגורה בפי' אינו מובן, היה לו לומר אם תפילתי 'יוצא מפי' בלי גמגום' בידוע שהיא מקובלת. • אך הענין הוא, דהנה לכאורה יש להבין הסיבה הזאת שהצדיק מתפלל על החולה, והוא מתרפא. ונראה הדבר כמו השתנות חלילה אצל הבורא האחד הפשוט האמיתי, וחלילה לחשוב ולומר כך. • אך הענין, דהנה כל העולמות וכל הנבראים היו מתחילה קודם בריאת העולם 'בכח' אין סוף ברוך הוא, ואחר כך כשעלה ברצונו הפשוט לבוראם, הוציאם מכח אל הפועל, וכל מה שיהיה הוא שהיה בכח האין סוף ברוך הוא וברוך שמו. ונמצא אין כאן שום השתנות, כי כל זאת היה בכח האין סוף, שזה יהיה חולה, והצדיק יתפלל עליו ויעתר בתפילתו. והוא שהקב"ה מתאווה לתפילתן של צדיקים (חולין ג:), שעל ידי התפילה הצדיק מתדבק בהבורא יתעלה, וזה תענוגו של מקום, שהצדיק עולה ומתדבק בו. • ואיתא בספרים (ע"י אה"ח הק' כי תשא לב, ז) הטעם שאנו רואים שלפעמים באים שני בני אדם ואוהבים זה את זה מאוד, גם שלא היו מכירים זה את זה מקודם, כי אם עתה מקרוב באו ונתוועדו יחד, ושניהם דבקו יחדיו באהבה רבה. והטעם מחמת שהיו שכנים זה אצל זה בישיבתם בגן עדן יחד, ועתה כבואם להדיד נחוצור בהם אהבה הישנה שהיה בהם בגן עדן. • וזהו שאמר רבי חנינא בן דוסא, אם תפילתי שגורה, רוצה לומר התפילה הזאת שאני מתפלל עתה היא שגורה בפי כמו דבר הרגיל שהורגל בה כבר. ומה הוא ההרגל, היינו מה שהוכחנו לעיל, שהיה הדבר הזה והתפילה הזאת והצדיק היו כולם בכח האין סוף, על דרך שני צדיקים שאוהבים זה את זה מחמת שהיו ביחד. בידוע שהיא מקובלת, מחמת שכבר היה בכח האין סוף ברוך הוא, ואין השתנות לפניו חלילה. ואם אין תפילתי שגורה בפי, נמצא לא היתה התפילה הזאת בכח האין סוף, רק האדם מעצמו הוא מתפלל, בידוע שהוא מטורף.

אַזאַ גִּזְרָה און ס'וועט אַזאַ צִדִּיק און 'דער' וועט מִתְפַּלֵּל זיין, און די תְּפִלָּה וועט נִתְקַבֵּל ווערן, דאָס 'אַלעס' איז שוין פון פּאַראַויס געווען.

לח

איבערדעם זאָגט ער [דאס] שְׁגוּרָה תְּפִלָּתִי בְּפִי, [איז דאָס] וואָרן די תְּפִלָּה איז דאָךְ שוין געווען פון פריער, ס'איז שוין געווען, די תְּפִלָּה איז שוין געווען. [וממה ששגורה תפלתו בפיו] איז אַ צייכן [אז] ס'איז שוין געווען פון פריער אָן, פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם אָן. [אָבער] טאָמער איז עס טאָקע נישט געווען פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם אָן, זאָגט ער דעמאָלטס נוצט עס נישט פאַר דעם. [איבערדעם] איז וְאֵם לֹא, אַז ס'איז נישט תפילתי שגורה בפי, איז יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְטוֹרֵךְ, איז עס טאָקע נישט [פועל. ווייל] דעס אַלעס וואָס ס'נוצט, וואָס מ'פּוֹעֵלִיט [בתפלה], נוצט נאָר פאַרדעם ווייל ס'איז אַזוי געווען מִתְחִילַת הַבְּרִיאָה.

לט

דאָס איז די זעלבע בחינה [שהבאנו לעיל], אַז ס'שטייט [אלעס פון] 'פאַראַויס' אין ספּראַ דאָדס קדמאָה.

מ

ובזה יובן גם מה שמבואר בגמרא בענין נחונא חופר שיחין, שחפר בורות מים לצורך שתיית עולי רגלים. והיה מעשה שפעם אחת נפלה בתו לבור גדול, ובאו והודיעו לרחב"ד, ואמר להם שבוואי כבר עלתה. ואמר להם לא נביא אנכי, אלא אמרתי דבר שנצטער בו אותו צדיק לא יכשל בו וזרעו

[ובדברי הנועם אלימלך] מיט דעם פאַרשטיי מיר [וואָס] די גמרא זאָגט אין סוף יבמות^ל, און אין בבא קמא אין פרק [שור שנגח את] הפרה^{לא}.

[תנו רבנן, מעשה אצל] בתו של רבי נחוניא חופר בורות שיחין ומערות, [וואס ער האָט געגראָבן] בורות [מים] פאַר די עולי רגלים [לשתייה]. איז זי [בתו] אַרײַנגעפאַלן אין אַ בור, און מ'האָט געזאָגט פאַר רבי חנינא בן דוסא^ן [שיבקש עליה רחמים]. האָט רבי חנינא בן דוסא געזאָגט, בראשונה [בשעה ראשונה] האָט ער געזאָגט שלום

^ל בגמרא יבמות (קא':): תנו רבנן, מעשה בביתו של נחוניא חופר שיחין [פירש"י: לעולי רגלים, ומים מתכנסים בהן, והיו שותין הן ובהמתן], שנפלה לבור הגדול, ובאו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא, שעה ראשונה אמר להם שלום [שעדיין יכולה לחיות, וכן בשעה] שניה אמר להם שלום, [אבל] שלישית [שאינה יכולה לחיות] אמר להם עלתה [לה], שידוע היה לו שלא תמות שם, כדלקמן דבר שהיה מתעסק בו אותו צדיק אביה, לא יכשל בו וזרעו. אמר לה בתי מי העלך, אמרה לו זכר של רחלים נזדמן לי [זה אילו של יצחק] וזקן מנהיגו [זה אברהם]. ◦ אמרו לו נביא אתה [לידע שלא תמות], אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא דבר שהצדיק מתעסק בו [בטורח עשייתו] יכשל בו וזרעו [בתמיה]. ◦ אמר רבי אבא, אף על פי כן מת בנו [של ר' נחוניא] בצמא, [שכן דרכו של מקום לדקדק עם החסידים]

שנאמר [תהלים ג, א] וסִבִּיקִיו נִשְׁעָרָה מֶאֶד [נשערה לשון חוט השערה], מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו [עם צדיקים ההולכים אחריו] כחות השערה. רבי חנינא אמר מהכא, קל נִעְרָץ בְּסוֹד קִדְשִׁים רַבָּה וְנוֹאָר עַל כָּל סִבִּיקִיו [שם פט, ח].
^{לא} בגמרא בבא קמא (ג): תנו רבנן, חפר ופתח ומסר לרבים [פירש"י: דאמר לבני עירו הבור זה שחפרתי צריך לכם לשחות מי גשמים המתכנסין שם, וראויה לשחות בהמות מהן, הרי הוא מסור לכם], פטור. חפר ופתח ולא מסר לרבים, חייב. וכן מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות, שהיה חופר ופתח ומסר לרבים, וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה הלכה זו. הלכה זו ותו לא, אלא אימא אף הלכה זו: ◦ תנו רבנן, מעשה בביתו של נחוניא חופר שיחין [לעולי רגלים בדרכים] שנפלה לבור גדול, באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא, שעה ראשונה [שעדיין היא ראויה להיות חיה בתוך המים] אמר להם שלום [תעלה, וכן] שניה אמר להם שלום, שלישית [דהוה לה שהות שתצא נפשה אם יִשְׁנָה שם] אמר להם עלתה [כבר עלתה ודאי, כדאמרינן לקמן דפשיטא ליה דלא תמות שם]. אמרו לה מי העלך, אמרה להם זכר של רחלים [אלו של יצחק] נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו [אברהם]. אמרו לו נביא אתה, אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך אמרתי, דבר שאותו צדיק מצטער בו [להחפור בורות ומערות לעולי רגלים] יכשל בו וזרעו [בתמיה]. אמר רבי אחא אף על פי כן מת בנו בצמא, שנאמר וסִבִּיקִיו נִשְׁעָרָה מֶאֶד [לשון חוט השערה], מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו [צדיקים הדבקים בו] אפילו כחות השערה, רבי נחוניא אמר מהכא, קל נִעְרָץ בְּסוֹד קִדְשִׁים רַבָּה וְנוֹאָר עַל כָּל סִבִּיקִיו [מטיל אימת משפטי עליהם].

[לה, ותעלה מהבור מחיים]. ווען ס'איז גע'קומען שוין צום סוף, אין די דריטע שעה, האָט ער געזאָגט **כבר עלתה**, ער האָט זי אַרויסגעברענגט.

[ושאלו אותה] וויאָזוי [עלתה, והשיבה כי] נזדמן לה זקן אחד, אַ זכר של רחלים און זקן אחד מנהיגו, [והוא העלה אותה]. רש"י זאָגט [דזקן זה היה] **אברהם אבינו**.

האָט מען אים געפרעגט [מרבי חנינא בן דוסא] פון וואַנעט האָסטו געוואוסט [שכבר עלתה], זאָגט ער **לא נביא אנכי, אלא** [אמרתי] **דבר שנצטער בו אותו צדיק, לא יכשל בו זרעו**. ער האָט פאַרשטאַנען [כי] אַז ס'איז נצטער בו אותו צדיק, ער האָט געהאַרעוועט אין דער מצוה [לחפור בורות מים], לא יכשל בו זרעו.

מא

ושוב אמרו דאף על פי כן היה מעשה בכנו שמת בצמא. ונרחקו התוספות לבאר החילוק למה לא היה גם שם הטענה הנוכרת

זאָגט די גמרא [ווייטער], **אף על פי כן מת בנו** [של רבי נחוניא] **בצמא**. פרעגט מען די קשיא, און פאַרוואָס 'דאָרט' איז נישט געווען די סבָּרא [ודבר שנצטער בו אותו צדיק] **לא יכשל בו זרעו**.

[און] **תוספות**^{לב} פּלאָגט זיך [צו] אַ חילוק מאַכן צווישן בור אַליין [בעובדא דבתו, שהוא אותו דבר ממש שנתעסק בו], און צווישן [חסרון] מים [בעובדא דבנו שמת 'בצמא'].

מב

אמנם בשיטה מקובצת הביא בשם אחד מהראשונים, דהחילוק הוא דאף שהסברא נכונה הוא דדבר שנצטער בו הצדיק לא יכשל בו זרעו, מכל מקום צריך עוד שהצדיק יאמרנה בעולם הזה, וכמו שהיה בעובדא דבתו שאמר כן רחב"ד. משא"כ בעובדא דבנו שלא בא דהרר לפני הצדיק שיאמר כן

האָב איך נאָכדעם געזען שטיין^{לב}, טאַקע פון איינעם פון די ראשונים שטייט דאָרט אין שיטה מקובצת אויפן אָרט^{לד}, [ווייל] אין הכי נמי ס'איז טאַקע אַ גוטע סבָּרא [ודבר שנצטער בו הצדיק לא יכשל בו זרעו, אָבער פון] דעסטוועגן האָט מען געברויכט האָבן [אז] 'רבי חנינא בן דוסא' זאָל עס זאָגן, ס'האָט אויסגעפעלט דער דיבור פון רבי חנינא

^{לב} בתוספות יבמות (שם): אף על פי כן מת בנו בצמא. מכל מקום לא הוי דבר שנצטער בו הצדיק, שלא עשה הבור. ומפרש שם בהגהות הב"ח: כלומר שאין הבור עשתה זה שמת בצמא. ובתוספות בבא קמא (שם): דבר שנצטער בו. ואם תאמר אכתי מנא ליה, הא מת בנו בצמא. ויש לומר דמכל מקום באותו דבר עצמו לא היה ראוי ליכשל. ○ בירושלמי (שקלים יד. ודמאי ד. והובא להלן), מלאך בדמות רבי חנינא נזדמן לה.

^{לד} להבין דיוק לשון זה, האב איך 'נאָכדעם' געזען שטיין, ראוי להביא כאן מה שסיפר הגה"צ רבי משה מנחם טירנויער זצ"ל דומ"ץ ק"ק סאטמאר במאנטריאל, כי בחורף שנת תשכ"ב בעת לימוד הסוגיא במסכת בבא מציעא, כשלמדו גמרא זו עמד רבינו לדייק על זה מאי שנא אצל בנו, והביט בעין יעקב ולא מצא תירוץ מספיק על קושיא זו. והגה"צ הנ"ל היה אז בין התלמידים שישבו לפני רבינו, והזכיר לרבינו תירוץ זה המובא בשיטה מקובצת, ורבינו הנחה מזה, והזכיר זאת אחר כך בתוך דברי תורתו בס"ג בא תשכ"ב. [וכן בכאן בפרשת נשא הזכיר זאת באותה שנה, ובעוד דרושים אחר כן].

^{לז} כן הובא בשיטה מקובצת בבא קמא (שם) בשם הר"ר ישעי' (מבעלי התוספות) דז"ל: ואף על גב דמת בנו בצמא, מכל מקום לא נכשל באותו דבר ממש. ○ ולרבינו נראה לפרש, [דמה שאמר רחב"ד] 'אמרתי', כלומר השמעתי דבר זה לפני הקב"ה, והם דבר שנצטער וכו'. והסכים הקדוש ברוך הוא לְדַבֵּר, שכן דרכו של הקב"ה שמסכים לסברת הצדיקים שבדור. וכשמת בנו בצמא, כבר מת רבי חנינא. ○ וכן מצינו בחגיגה (טו:), שלא היו אומרים דבר במתיבתא דרקייעא בשם רבי מאיר, מפני שלמד מאָחז, עד שאמר רבי אבהו לאלהיו ומאי איכפת ליה, [ר"מ] אגוז מצא, בירר את האוכל וזרק את הפסולת. והסכים הקב"ה לדעתו, ואמרו מכאן ואילך [בשמים] דבר בשם רבי מאיר.

בן דוסא. און דעמאלטס ווען ס'איז געווען מת בנו בצמא, האָט רבי חנינא בן דוסא נישט געוואוסט, האָט רבי חנינא בן דוסא נישט געזאָגט [דאָס].

מג

וזה עולה יפה עם דברי הירושלמי המובא בתוספות, שבתו ראתה דמות רחב"ד כשעלתה, כי הנין בזה זכותו של רחב"ד והרי כי אף ברבר הצריך להיות, צריכין עוד לזה גם דיבור הצדיק שיתפלל על זה און דאָס שטימט זייער דאָרט מיט [דעם וואָס] תוספות אין פרק הפרה^{לה}, ברענגט תוספות פון ירושלמי^ל, אַז דער זָקן אָהד איז אַ דמות פון רבי חנינא בן דוסא האָט זיך איר מזדמן געווען. [ומוכח כי] ס'איז געווען אַ כח פון רבי חנינא בן דוסא^ן. [והיוצא מזה, כי] ס'איז טאָקע אַלעס אָמת, ס'איז אַ גוטע סְבָרָא [שבדבר שנצטער הצדיק לא יכשלו בניו], אָבער ס'פעלט אויס דער דיבור צו דעם.

מד

אָזוי ווי [דברי הנועם אלימלך בענין אס] שגורה תפלי בפי, [דאָף שהכל כבר נגזר מתחילת הבריאה, מכל מקום הרי חזינן כי] די תפלה פון רבי חנינא בן דוסא^ן האָט אויסגעפעלט, [ולכן בביתו] אַז רבי חנינא בן דוסא האָט געוואוסט דערפון [והתפלל על זה], האָט ער דערמיט פּוֹעֵל געווען. [אָבער] אַז נישט [נישט, וכמו שהיה בבנו של ר' נחוניא. ולכן בהצלת בתו] איז טאָקע דעס אַליין איז געווען זיין זכות [של רחב"ד. והגם] ס'איז שוין פון לאַנג [כבר היה נגזר הצלתה], און טאָקע אָמת הַדָּבָר [סברת לא יכשל בו זרעו], אָבער מ'האָט געמוזט האָבן רבי חנינא בן דוסא'ס דיבורים.

מה

ישׁוב הקושיׁות בפרשת בְּרַכַּת פְּהִינִים

הקדמה לישׁוב קושיׁא ד-ה

כיפה תואר פרשת לך מביא פלוגתת המפרשים בענין ברכת יצחק, אם הוא בבחינת נבואה או רק תפילה, ושיש מפרשים דיש בה בין תפילה ובין נבואה, ושכן הוא גם בברכת כהנים, דמלכד שהיא תפילה יש בה גם נבואה ממה שאמר הקב"ה כך בתורה

דער אָמת, דער יפה תואר אין פרשת לך לך אין פרשה מ"ג^ל, דאָרטן ביי [דעם דרש פון] וְה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם 'פֶּכֶל' [בזכות וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מְכַל^ל], דאָרט ברענגט ער [במדרשו^ל] די פלוגתא מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, [אם מאברהם, או מיצחק, או מיעקב].

^{לה} לשון התוספות בזה, הובא לעיל בסוף הערה לב.

^{לו} בירושלמי שקלים (פ"ה ה"א. דף יד. בדפוס תלמוד בבלי, ודף כב. בדפוס תלמוד ירושלמי), דמיירי שם מנחוניא חופר שיחין, ובתר הכי מייתי עובדא דבתו [עם איזה שינויים, ומהם דבמקום רחב"ד מביא שם העובדא עם רפכ"ן]. וז"ל: רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן, מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעובדים ושבים, פעם אחת היתה בתו עוברת להנשא, ושטפה נהר, והוון כל עמא עללין לגביה [פי' בקרבן העדה: והיה כל העם נכנסין אצל החסיד לנחמן] בעון מנחמתייה, ולא קיבל עלוי מתנחמא [ולא רצה לקבל תנחומין]. עאל רבי פנחס בן יאיר לגביה, בעי מנחמתייה ולא קיבל עלוי מתנחמא, אמר לון דין הוא חסידכון [אמר להן, זהו חסידכם בתמיה, הרי בועט במידת הדין], אמרו ליה, רבי כך וכך היה עושה וכך וכך אירע ליה. אמר איפשר שהיה מכבד את בוראו במים והוא מקפחו במים [בתמיה, וקיפוח הוא לשון חיתוך וקיצור], מיד נפלה הברה [קול] בעיר, באת בתו של אותו האיש. אית דאמרי בסוכתא איתערית [בענף אחד אחזה עצמה ועלתה], ואית דאמרי מלאך ירד כדמות ר' פנחס בן יאיר והצילה. [וכן איתא עובדא זו בירושלמי דמאי (דף ד.)].

^{לז} בבראשית רבה (מג, ח): וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מְכַל (לך יד. כ). רבי יהודה בר סימון אמר מכח אותה ברכה [פי' המהרז"ו: המעשר והמנחה שנתן אברהם למלכי צדק אותה ברכה, כמו שאמר יעקב לעשו (וישלח, יא) קח נא את בְּרַכְתִּי אֲשֶׁר

- איך האָב שוין געזען געשמועסט דערפון^ל. - איז ער דאָרטן מאָרן [ביפה תואר]^ט, ברענגט ער דאָרטן [פון] כמה ראשונים א פלוגתא, ביי די אַלע פּרָכות, פון יצחק אבינו, מיט פּרַכת פֿהֶנים, [שנחלקן] צי איז דאָס א נבואה, צי איז דאָס א תּפֿלה.

מו

אַסאַך זאָגן אַז דאָס איז איינפאַך א נבואה, הקדוש ברוך הוא האָט עס געהייסן זאָגן, און מ'זאָגט די דיבורים [שנצטוו בנבואה מן השמים לאומרים].
און אַסאַך זאָגן ס'איז א תּפֿלה.
און טייל זאָגן אַז ס'איז ביידע, ס'איז געמישט, ס'איז דערין דברי נבואה און תּפֿלה.

איי ביי די פֿהֶנים וואָס זענען נישט קיין נביאים [האיך שייך אצלם דברי נבואה]. נאָר אין די תּפֿלה פאַר הקדוש ברוך הוא [נִכְרַךְ וגו'], וואָס דער בורא כל עולמים האָט געהייסן אַז זיי זאָלן בענטשן [בלשון זה], אין דעם דיבור אליין ליגט א פֿתָּה [של דיבור הנבואה, ממה שצוה הקב"ה כך בתורה לברך בלשון זה].

מו

וויסן וואָס ער באַניט שוואַך, ער פֿי דברי המדרש שביקשו ישראל להתברך מפי הקב"ה בעצמו, והשיב להם דכשהכתנים מברכים, גם הקב"ה מברכם, שנאמר וְאֵני אֶבְרַכֶּם. ובברכת הקב"ה הרי יש בה בחינת נבואה [ובפרט לפי וואָס] ס'שטייט טאַקע אין מדרש^ט, אידן האָבן געזאָגט פאַרוואָס דורך

הָבַת לָךְ [וכו'] אכלו ג' יתירות גדולות בעולם, אברהם, יצחק, ויעקב, באברהם כתיב (חיי כד, א) וְהָ בָרַךְ אֶת אַבְרָהָם כָּל, בזכות ויתן לו מַעֲשֵׂר מִכָּל. [תולדות כז, לג] וְאָכַל מִכָּל, בזכות ויתן לו מַעֲשֵׂר מִכָּל. [ביעקב כתיב (וישלה לג, יא)] כִּי חֲנָנִי אֶלְקִים וְכִי יֵשׁ לִי כָל, בזכות ויתן לו מַעֲשֵׂר מִכָּל. ○ מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר' יהודה אמר מאברהם, 'כֹּה־יִהְיֶה זֶרְעֶךָ [לך טו, ה], 'כֹּה־תִבְרַכְוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ר' נחמיה אמר מיעקב, שנאמר (וירא כב, ה) וְאֵנִי וְהַנֶּעַר נִלְכָּה עִד 'כֹּה', לפיכך אמר המקום כֹּה תִבְרַכְוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ורבנן אמרי מיעקב, שנאמר (יתרו טו, ג) 'כֹּה־תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, וּכְנָגְדוּ כֹה תִבְרַכְוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

^ל בליל שב"ק נשא תשכ"ב, ונרפס בדברי יואל בפרשתו עמוד קצו-קפא ("עיי"ש ענין זה בקושיא א ותיצור).

^ט ביפה תואר (על הב"ר שם) האריך הרבה בביאור הפלוגתא שבמדרש בענין מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, ואחר כך כתב באופן אחר וז"ל: דרך שני. ידוע שבענין ברכות הנביאים והחסידים, ובפרט בברכת יצחק לבנינו, נזכרו המפרשים אם הם נבואת הגדת העתידות, או תפלה. והראב"ע (אבן עזרא תולדות כז, מ) הסכים היותן תפלות, ולא תירץ הקושיות [שעל זה]. גם הר"ן בדרוש אֶהְבֵּתִי [אֶתְכֶם אָמַר ה'] (דרשות הר"ן, דרוש השני), יראה ממנו שסובר כמו כן. ובעל העקרים במאמר ד' פרק י"ט אחז דרך זה. גם בברכת כהנים אמר שהן על זה הדרך. אמנם אחרים כתבו [בזה הגדת עתידות ככלל, אינו מוכרח, שאפשר זה גם כן בכהנים, מאחר שבמצות ה' הם עושים. כי הוא ית' הידוע העתידות לבוא על ישראל, צוה אותם שיגידוה בפיהם, ויהיה בזה צירוף תפלתם להברכות הטוב. ○ ואם כן נאמר שזהו דרוש האגדה הזו, מהיכן זכו ישראל לזה, האם ביעוד קודם, או בתפלת הכהנים. ודעת ר' יהודה שאין כאן רק הגדת העתידות בכמו אלה הענינים, כמו שכתב הרמב"ן בפרשת לך לך (יב, א), או לפי שלא היו הייעודים הקדומים חזקי הקיום, כמו שכתב הר"ן בדרוש אֶהְבֵּתִי. ודעת רבי נחמיה שהוא מורכב, ולזה אמר יצחק, כי במאמר נִלְכָּה עִד כֹּה נרמז ב' הענינים, אם התפלה כפי פשוטו, דהיינו וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁבַּח אֱלֹהֶיךָ, ואם הנבואה ביעוד, כי באומרו נִלְכָּה עִד כֹּה, רָמַז גַּם כֵּן לָכֹה יִהְיֶה זֶרְעֶךָ. כדלקמן. ודעת רבנן שאין כאן רק תפלה, ולזה אמרו מיעקב, כי הוא אבי אבות כח התפלה, כמו שנאמר (תולדות כז, כב) וְהָקָל קוֹל יַעֲקֹב, ואמרו חז"ל (בבאראית רבה טו, כ-כא) כמה מדרשים בענין קיבול תפלתו, יעויינו במקומותם. ○ אמנם אני ראיתי לעצמי בדרוש הברכות, וזה, כמו שברכת ה' לא יצחק בה היותה הגדת העתידות, כי העתיד נמשך מברכתו, גם אינה תפלה, כי לא יבקש מזולתו חז"ל, אבל היא גזירה שיגזור אומר ויקם לו, כמו שבאמרו יצר הכל, כן כל הברכות אשר בעולם, כי ה' נתן ביד הצדיקים לגזור אומר, לברך וליקלל כרצונם. ויש להוסיף שזהו דעת רבנן שאמרו מיעקב, כי הוא המסוגל בכח זה שדיבורו פועל בטבע כדלעיל. ○ ותשלום ביאור כל הדעות ודעתי באר היטב בדרוש זה, הלא הוא כמס עמדי בפרשת תולדות יצחק בחלק ב' מספר יפה עינים (על התורה).

די פֿהנים, אונז וויל מיר נְתַבְרֶךְ ווערן דורך דיר. האָט הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא געזאָגט אין הכי נמי, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם. די פֿהנים וועלן זאָגן, און איך וועל בענטשן.

מח

אמנם לכאורה גם בזה יש להקשות, דאם הקב"ה
מברך את ישראל, למה צריכין עוד גם לברכת כהנים

[אמנם לפי זה] לכאורה איז דאָך טאַקע אַ קשָׁיָא, וואָס פעלט דאָס אויס [אמירת הכהנים].

מט

וצריך לומר על דרך האמור, משום דכך הוא רצון ה', שהכל יתעורר למעלה על ידי אתערותא דלתתא בקיום המצות שבעולם הזה, ולכן צריכין גם לברכת הכהנים לתתא, בכדי לעורר ברכתא דלעילא מפי הקב"ה נאָר וואָס דען, אַזוי איז די בְּרִיאָה געווען פון תְּחִלַּת אָן, אַז די עֲבוּדָה [שלמטה] זאָל נוצן [באתערותא דלתתא, לעורר עובדא לעילא].
דורך מַצּוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, דורך דְּבוּרִים קְדוּשִׁים, זאָל זיך פֿירן די גאַנצע וועלט.

[און] אַלע יְשׁוּעוֹת טוֹבוֹת, זאָלן קומען דורך די מַצּוֹת, [און] דורך די דְּבוּרִים^{מא}.

ג

ישוב קושיא ה

וממילא נראה גם נוסח השאלות במאמר הגמרא ומדרש, מנין שהקב"ה צריך לברכת כהנים, דהיינו שצריך להיות גם אתערותא דלתתא על ידי הכהנים, שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם איבערדעם ווייל דער בורא כל עולמים האָט אַזוי באַשאַפֿן [שהכל יתעורר למעלה] מיט די פעולות [המצות שבעולם הזה], איבערדעם זאָגט ער [בנוסח המאמר שבשאלות] הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צריך לברכת כהנים [שנאמר וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם]. [דהכוונה שהרי] דער בורא כל עולמים בענטשט דאָך [בלאו הכי], נאָר ס'פעלט אויס דער יִבְבוֹר [של הכהנים, לעורר הברכה לעילא על ידי אתערותא דלתתא, ולזה מביא מהפסוק דאף שנאמר וְאֲנִי אֲבָרְכֶם, צריך להיות גם שהכהנים קיימו וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל].

^מ בבמדבר רבה (יא, ב): דוֹמָה דודי לְצַבִּי אוֹ לְעִפְרָיִם הָאֵלִים [נהג זה עומד אחר קתלנו משגיח מן החללות מציין מן התפרים, ענה דודי וְאָמַר לִי וגו' (שיר השירים ב, ט-י) וכו']. דוֹמָה דודי לְצַבִּי, מה הצבי הזה מקפץ ממקום למקום ומגדר לגדר, ומאילן לאילן ומסוכה לסוכה, כך הקב"ה מדלג ומקפץ מכנסת זו לכנסת זו, כל כך למה, בשביל לברך את ישראל שנאמר (יתרו כ, ב) כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי וגו'. באיזו זכות, בזכות של אברהם אבינו, דכתיב (נשא ה, כג) 'כֹּה תִבְרַכְךָ, כֹּמָה דתימא (לך טו, ה) 'כֹּה יִהְיֶה יוֹצֵאךָ וכו'. משגיח מן החללות, בשעה שאמר הקב"ה לאהרן ולבניו כֹּה תִבְרַכְוּ וגו', אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבונו העולמים, לכהנים את אומר שיברכו אותנו, אין אנו צריכין אלא לברכותיך, ולהיותינו מתברכים מפניך, הדא הוא דכתיב (תבוא כו, טו) וְהִשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קִדְשֶׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וגו'. אמר להם הקב"ה, אף על פי שאמרתי לכהנים שיחיו מברכין אתכם, עמכם אני עומד ומברך אתכם. לפיכך הכהנים פורשים את כפיהם, לומר שהקב"ה עומד אחרינו, ולכך הוא אומר משגיח מן החללות, מבין כתפותיהם של כהנים, מציין מן התפרים, מבין אצבעותיהם של כהנים ענה דודי וְאָמַר לִי, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם.

ועיין עוד בגמרא חולין (מט.): דתניא, כֹּה תִבְרַכְוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רבי ישמעאל אומר למדנו ברכה לישאל מפי כהנים, לכהנים עצמן לא למדנו, כשהוא אומר וְאֲנִי אֲבָרְכֶם, הוּא אומר כהנים מברכין לישראל והקב"ה מברך לכהנים. רבי עקיבא אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים, מפי גבורה לא למדנו, כשהוא אומר וְאֲנִי אֲבָרְכֶם, הוּא אומר כהנים מברכין לישראל, והקב"ה מסכים על ידם.

^{מא} ועיין עוד בענין זה בס"ג תולדות תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס ריב ח"ג, אות קנו-קסב), בביאור ענין ברכת כהנים וברכת יצחק על דרך זה.

נא

ישוב קושיא ד

ועל דרך זה יבואר גם כוונת לשון הפסוק פה תברכו את בני ישראל 'אמור להם', דאף שהקב"ה מברכם בעצמו, מכל מקום רצונו יתברך שיוצרך בזה גם אמירה שלהם

איבערדעם זאגט אונז דער פסוק פה תברכו את בני ישראל 'אמור להם'.

[דהרי] לעולם מ'ועט [דאך] פרעגן אויף דעם פה תברכו, [והלא] ס'שטייט דאך וואָנִי אָבְרָהָם. [וכדי לתרץ זאת] זאָגט ער אָבער ניין, אָמור לָהֶם, [ווייל] מ'ברויך אָבער האָבן דעם דִּיבּוּר [שלהם, ווייל] דער בורא כל עולמים האָט אַזוי באַשאַפֿן די וועלט [שהכל יתנהג ויתעורר מלמטה בכח המצות].

[און] אַזוי ווי דעמאָלטס ביי רבי חנינא בן דוסאָן, ווייל ס'איז געווען דער דִּיבּוּר [שלו] וואָס ס'האָט [אויסגעפעלט].

נב

ביאור המדרש בענין ברכת בועז ורות

איתא במדרש, כי בועז ורות לא וכו' להפקד בבנים, עד שנתברך בועז מפי נעמי באומרה בְּרוּךְ הוּא לֵה', ורות מפי בועז באומרו בְּרוּכָה אַתְּ לֵה' בְּתִי

[ועל דרך זה מצינו] ס'שטייט, דער מדרש זאָגט אין מדרש רבה דאָרט אין רות^{כב}, **בַּעַז** איז געווען פֿיר הונדערט יאָר^{כג} [אלט, או פ' שנה^{כד}, און] די אַלע קינדער וואָס ער האָט געהאַט [ביז דעמאָלטס] זענען געווען מתים, ער האָט נישט געהאַט גאָרנישט, און דעמאָלטס [לעת זקנתו כשנשא את רות] איז אים גאָר געבוירן געוואָרן דער שורש פון מַלְכוּת בֵּית דָּוִד. [והטעם] ווייל ס'איז געווען אַ בְּרָכָה, וואָרן זי [נעמי] האָט געזאָגט פֿאַר איר [לרות על בועז] בְּרוּךְ הוּא לֵה', [און] 'דִּי' בְּרָכָה האָט אים גענוצט. ווידעראום פֿאַר רות האָט ווידער גענוצט זיין בְּרָכָה [של בועז, שאמר לה בְּרוּכָה אַתְּ לֵה'] - אַזוי זאָגט דאָרטן דער מדרש - [די ברכה] פון בועז'ן.

נג

וגם בזה יש להקשות, דהלא בוראי כבר היה נגזר בן מן השמים מתחילת הבריאה, שמבועז ורות יצא שורש מלכות בית דוד, שהיה צריך לצאת משבט יהודה, וגם מבנות מואב, וכמו שמצינו דעוד בימי אברהם מסר נפשו להציל את לוט ממעם זה. ואם כן למה הוצרכו עוד לברכה מפי בשר ודם

לכאורה ס'איז דאך געווען אַזוי מן הַשָּׁמַיִם, [שהרי] ס'האָט געדאַרפֿט אַרויסקומען פון איר דאָס מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, [לפי שהוצרך לצאת זה] פון לוט'ן. [וכבר] אברהם אבינו

^{כב} ברות רבה (ו, ב): וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לֵה' בְּתִי, הִיטִיבְתְּ חֶסֶדְךָ וְגו' (רות ג, י). ר' יוחנן וריש לקיש ורבנן, רבי יוחנן אמר לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך אצל זקן לברכו. בועז היה בן שמונים שנה ולא נפקד, כיון שהתפללה עליו אותה צדיקת מיד נפקד, שנאמר (שם ב, כ) וַתֹּאמֶר נַעֲמִי [לְכַלְתָּה] בְּרוּךְ הוּא לֵה'. ריש לקיש אמר, רות בת ארבעים שנה היתה, ולא נפקדה כיון שנשאת למחלון, וכיון שהתפלל עליה אותו צדיק נפקדה, שנאמר וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לֵה' בְּתִי. ורבנן אמרין שניהם לא נפקדו אלא מברכותיהן של צדיקים, שנאמר (שם ד, יא-יב) וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַזִּקְנִים עֲדִים, יִתֵּן ה' אֶת הָאִשָּׁה [הַבָּאָה אֶל בִּימֶךָ כְּתָל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בְּנֻי שְׂמִיָּהם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְגו']. ויהי בִּיתָם כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר יִלְדָה תָמָר לַיהוּדָה מִן הַיָּדֵד אֲשֶׁר יִתֵּן ה' לָךְ מִן הַנְּצִיחַ הַזֶּאת].

^{כג} לפי דברי המדרש בבראשית רבה (צו, ד) ותנחומא (ויחי סימן ב) לפי גירסת הילקוט שמעוני (רמז קנו): דוד כתיב בו (מלכים א' ב, א) וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָוִד לָמוֹת, לא הגיע לימי אבותיו. בועז עובד ישי אמרו רבותינו יתר מארבע מאות שנה חי, ודוד לא היה אלא שבעים שנה. [נענין גם ברש"י דברי הימים ב, יא] כי שְׁלֹמֹן היה מבאי הארץ בימי יהושע, ובוועז בנו נולד בכניסתו לארץ.

^{כד} לפי דברי המדרש ברות רבה כאן.

הָאָט מְסִירַת נַפְשׁ גֵּעָהָט [במלחמת הד' מלכים, און] ער האָט מְצִיל געווען לוט'ן, שטייט דאָךְ^מ [דהטעם] ס'איז אויך 'אויף דעם אַרױף' געווען, ווייל זי איז געבוירן געוואָרן [ממואב, הבא מן לוט].

און די גמרא זאָגט^מ שיעצו הדברים כְּבוֹשִׁין [מהקב"ה. און] ווי רש"י זאָגט^מ [כי אלימלך] ער האָט געמוזט קומען אהין [לארץ מואב, בכדי] ס'זאל אַרױסקומען דאָס מלכות בית דוד.

נו [אם כן] וואָס איז אַ נפקא מינה די בְּרָכָה.

נר

אבל להאמור נוחא, כי גם זה היה נגזר מתחילת הבראה, שיהיה זה על ידי ברכת נעמי וכוונתו, וכדברי הנועם אלימלך בענין תפילת הצדיקים על החולה שיתרפא

אַבער אזוי איז טאָקע געוועזן פון תחילת הבראה אָן, אז דאָס זאל זיין [על ידי הברכה], אז דער דיבור זאל זיין, די בְּרָכָה זאל געשען, די תְּפִלָּה זאל געשען.

דאָס אַלעס איז פון תחילת הבראה אָן [נגזר] פונעם בורא כל עולמים, אזוי ווי מ'זעט דאָ אָט [מכל המבואר לעיל] אז אַלדינגס וואָס ס'טוט זיך, וואָס מ'איז זיך מייגע אויף תורה און אויף אידישקייט, און ביי יעדע הנהגה, אין 'שפיץ' [במקורו] איז דאָס אַלעס געשטאַנען פאַראויס אין ספּרא דאָרם קדמאָה, ס'איז אזוי געווען מתחילת הבראה.

דאָס איז דאָס ענין פון די אַלע זאכן.

^מ בגמרא בבא בתרא (צא): דתניא מאי דכתיב [דברי הימים א' ד, כב] וַיִּוָּקֶם, וַאֲנָשִׁי כֹזָבָא, וַיֹּאדָשׁ וַיִּשְׁרָף אֶשֶׁר בְּעֵלֹז לְמוֹאָב, וַיִּשְׁבִּי לָחֶם, וַהֲדָרִים עֲתִיקִים [פירש"י: בני יהודה קא חשיב ואזיל בדברי הימים. ואיכא למימר דכל הני דקחשיב, משבט יהודה היו, מצד האם או מצד האב]. וַיִּוָּקֶם זה יהושע [ושמא אמו מיהודה, כדכתיב נמי אִישׁ יְהוּדִי (אסתר ב, ה) אמו מיהודה (מגילה יב:)], שהקים שבועה לאנשי גבעון, וַאֲנָשִׁי כֹזָבָא אלו אנשי גבעון שכזבו ביהושע [הכי קאמר, מי שהקים שבועה לאנשי כוזיבא, דהיינו יהושע, אבל אנשי כוזיבא לא משבט יהודה הם, שהרי כנענים היו שכזבו בויהושע]. וַיֹּאדָשׁ וַיִּשְׁרָף אלו מחלון וכליון [שהיו משבט יהודה, בני אלימלך בן נחשון], ולמה נקרא שמן יוֹאֵשׁ וַיִּשְׁרָף, יואש שנתייחסו מן הגאולה [שיגאלם אשכנזי] מן הרעב, כדכתיב [רות א, ו] כִּי פָקֵחַ ה' אֶת עֵמֹל לְתֵת לָהֶם לָחֶם, סבורים היו שלא יפקדם], שרף שנתייחבו שריפה למקום, אֶשֶׁר בְּעֵלֹז לְמוֹאָב, שנשאו נשים מואביות. וַיִּשְׁבִּי לָחֶם, זו רות המואביה [שנקראת על שבת יהודה, כלומר בניו שיעצו ממנה] ששבה ונדרבקה בבית לחם יהודה. וַהֲדָרִים עֲתִיקִים, דברים הללו [שיצאו מחלון וכליון לחון לארץ, ועל ידי כך באה רות ונשאת לבועז, ונולדו מלכי בית דוד] עֲתִיקִים יוֹמִיָא אמרן [מאתו יצאו כבושים], דכתיב [תהלים פט, כא] מִצָּאֵתִי דָוִד עֲבָדִי, וכתיב [ירמיה יט, טו] שְׁתֵּי בְנֵיתַי הִנֵּמְצָאֹת.

^מ בגמרא סוטה (י): אמר רבי שמעון חסידא, יוסף שקדש שם שמים בסתר, זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה, דכתיב [תהלים פא, ו] עֲדוּת בִּיהוֹסֵף בשעת הצורך, בלע"ז ברובי"ר, כך שמעתי. לישנא אחרינא, זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה. כיון שהודה ואמר צִדְקָה מִמֶּנִּי [וישב לח, כו], יצתה בת קול ואמרה אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור, חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור, מאן נינהו חנניה מישאל ועזריה. [ויאמר] צִדְקָה מִמֶּנִּי, מנא ידע [פירש"י: שממנו היא מעוברת, שמא אף אחרים באו עליה], יצתה בת קול ואמרה מִמֶּנִּי יֵצְאוּ כְבוֹשִׁים [כבושים, דברים עולמים שנגזרו מלפניו שִׁיבָאוּ מִזֵּו מַלְכִּים, ואי אפשר לצאת אלא מיהודה, דכתיב [ירמיה מט, ט] גִּיד אֶרֶץ יְהוּדָה (וגר'). כבושים, דברי סתר, גזירת המלך, כמו בהדי כבשי דקודשא בריך הוא למה לך, בכרכות (י) גבי זחיקה].

ובגמרא מכות (כג): אמר רבי אלעזר, בג' מקומות הופיע רוח הקודש [פי' הריב"ן (חתנו ותלמידו של רש"י, הגדס שם במקום רש"י): הופיע, נגלה והוכיח בשעת הצורך, בלע"ז ברובי"ר, כך שמעתי. לישנא אחרינא, הופיע, נשמעה בקול גדול, בנימוק רבי], בבית דינו של שם, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו של שלמה. בבית דינו של שם [לא היה שם חי באותה שעה, שהרי מת, אלא בית דין של אחריו מבניו ותלמידיו, וקרי ליה בית דין של שם, כמו בית שמאי ובית הלל], דכתיב [וישב שם] וַיִּכָּר הַיְּהוָה וַיֹּאמֶר צִדְקָה מִמֶּנִּי, מנא ידע, דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה אזל נמי אינש אחרינא, יצתה בת קול ואמרה מִמֶּנִּי יֵצְאוּ כְבוֹשִׁים [דברים נעלמים הללו מאתי יצאו, שלפי שיהודה היה מלך, והיא זכתה לצאת ממנה מלכים מתוך שהיתה גזורה בבית חמיה, יצאתה גזירה זו מלפניו שיעצו ודע משניהם, כך קיבל רבי מעיקרא. לישנא אחרינא, מאתי היתה שיבאו ממנה שני בניו הללו לכבוש העולם, שהרי עתיד דוד ומשיח לצאת ממנה].

^מ ברש"י על הגמרא בבא בתרא (ד"ה דברים הללו). ולשונו הועתק לעיל בסמוך על דברי הגמרא.

נה

ישוב הקנישיות בפרשת עגלות המשכן

הקדמה לישוב קושיא ו - בביאור הפסוק קח מאתם

מיט דעם פארשטייט מען [דברי המדרש בפסוק] קח מאתם והיו לעבד את עבדת ה' (קושיא ו).

נו

איתא במדרש, דכשנאמר למשה לקבל מהנשיאים העגלות והנוכת המשכן, היה משה מתיירא ואומר שמא נסתלקה ממני רוח הקודש, ושרתה על הנשיאים. אמר לו הקב"ה, אילו הייתי אומר להם שיביאו, לך הייתי אומר שתאמר להם, אלא קח מאתם, כי 'מאתם' היה הדבר מעצמם, אלא שהסכימה דעתם לדעת המקום

[והוא בשנקדים עוד וואס] דער מדרש זאגט אין מדרש רבה^{מח}, משה רבינו איז געווען חלשה דעתו, ער האָט געקלערט אפשר האָט מען פון אים שוין צוגענומען די נבואה, און מ'זאָגט שוין דורך זיי, [וכן חשב] אויף די נשיאים. [שהרי] ער האָט נישט געוואוסט פון גאָרנישט, און זיי האָבן געברענגט [עגלות המשכן]. און קודם [ווען] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט קח מאתם, האָט ער געמיינט אז דער בורא כל עולמים האָט זיי געהייסן.

האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט ניין, איך האָב זיי נישט געזאָגט, נאָר הַסְכִּימָה דַעֲתָם. אז איך העט גיווען געזאָגט, העט איך דיר גיווען געזאָגט דו זאָלסט זיי זאָגן, נאָר איך האָב זיי נישט געזאָגט, נאָר הַסְכִּימָה דַעֲתָם לְדַעַת הַמָּקוֹם. איבערדעם האָט ער געזאָגט קח 'מאתם', דאָס שטאַמט פון זיי. [שהרי] לעולם דער 'מאתם' איז דאָך איבעריג. אזוי שטייט אין מדרש.

נז

ולכאורה גם בזה יש להקשות, דסוף סוף אכתי יש מקום לחלישות דעת של משה, דאף שלא נצטוו על כך מהקב"ה, אבל סוף סוף למה עלתה דבר זה בדעתם, ולא ברעתו של משה

לכאורה איז דאָך אַלץ נאָכנישט פאַרענטפערט. פאַר די אַלע נְשִׂאִים - יעדן עקסטער - איז דאָס איינגעפאַלן [במחשבתם מעצמם]? [און] ס'שטייט^{מט} אז זיי האָבן נישט געוואוסט איינער פונעם אַנדערן^י.

^{מח} בבמדבר רבה (יב, יח): קח מאתם. באותה שעה היה משה מתיירא ואומר, תאמר שמא נסתלקה ממני רוח הקודש, ושרתה על הנשיאים. אמר לו הקב"ה, משה, אילו לָהֶם הייתי אומר שיביאו, לָךְ הייתי אומר שתאמר להם, אלא קח מאתם, 'מאתם' היה הדבר, הא הסכימה דעתם לדעת העליונה.

^{מט} בבמדבר רבה (יב, יג): [זאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הַמִּשַׁח אֲתוֹן מֵאֵת נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל (בפרשת ז, פד). מגיד הכתוב שכשם ששוו כלם בעצה אחת, כך שוו בזכות. ר' שמעון אומר, מה תלמוד לומר מֵאֵת נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל, מלמד שנתנדבו מעצמם, והיה קרבן כולן שוה, כארכן כך רחבן כך משקלן, ולא הקריב אחד מהן יותר על חבירו, שאילו הקריב אחד מהן יותר על חבירו לא היה קרבן אחד מהן דוחה את השבת. אמר להם הקב"ה אתם חלקתם כבוד אחד לחבירו, ואני חולק לכם כבוד שתקריבו ביום שבת שלי, כדי שלא יהא הפסק בקרבנכם. [ונקיע זה בספרי (בפרשתן, פסקא גג-נד) והובא להלן בדברי הרמב"ן]

וברמב"ן בפרשתן (ז, ב): והוכיר הכתוב קרבנות הנשיאים בפרטן, ואחר כך כלל אותם זאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הַמִּשַׁח אֲתוֹ מֵאֵת נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל קֶצֶר כֶּסֶף שְׁתֵּים עָשָׂר, וכתב רש"י (ז, פה) ללמדך שהיו כלי הקדש מכוונים במשקלם, שוקלם אחד אחד, וחוזר ושוקלם כאחד כולם, לא ריבה ולא מיעט, מיסודו של רבי משה הדרשן. ואיני מבין טעמם בדבר זה, אם נחשוב שהוא נס, מה תועלת יש בדבר שיעשה בו הנס הזה, ואם כדרך כל הארץ הוא כן בכל המשקלות, למה הזכיר אותו הכתוב. ובספרי (פסקא נד) אמרו בפירושו, ללמדך שלא ככלי הדיוט כלי בית עולמים, כלי הדיוט שוקלן אחד אחד וחוזר ושוקלן כולם כאחד, פעמים מרבה פעמים ממעט

[ואם כן אכתיו] לכאורה איז דאך טאקע אין דעם איז דאך א גרויסע קשיא, פארוואס טאקע [פאר] משה רבינו איז דאס נישט איינגעפאלן. דאס אליין [מה שהשיב לו כי] זיי האבן מסכים געווען לדעת המקום, פארוואס האט משה רבינו נישט מסכים געווען לדעת המקום.

נח

אמנם התירוץ הוא גם כל על דרך האמור, כי דבר זה של העגלות והקרבות לחנוכת המשכן היה שייך לשורש נשמת הנשיאים דייקא, וכבר היה כתוב כן בספרא דארם קדמא מתחילת הבריא, דהם שיתגדו לחנוכת המשכן נאָר דער תירוץ איז, אַזוי ווי דער בורא כל עולמים האט געוויזן דאָה קראתי בשם בצלאל בן אוּרִי בן חור, [שהראה] אין ספרא דאָרם קדמאָה אַז דאָס האט גיקערט פאַר בצלאל. [וכמו כן] איבערדעם איז רעכט [גם בענין הנשיאים, דלכך רק הם התגדו כן מעצמם, ווייל] דאָס איז [שייך צו] 'זייער' שורש נשמה.

נט

וכן הוא בכל דבר שבתורה, שיש לכל אדם חלקו בתורה, השייך לשורש נשמתו. וכל אחד קיבל את חלקו מהר סיני, מה שאי אפשר להתגלות על ידי אדם אחר. ומשעם זה אמרו חז"ל דחכם שמת אין לו תמורה, דאף שיש שאר ת"ח, אבל חלק שלו בתורה לא נמצא באחר [וכעין זה מצינו] ס'שטייט דאָך^{נא} [אַז] יעדער [תלמיד חכם] האט מקבל געווען מסיני דעם וואָס ער ברויך צו זיין, יעדענס דבורים, און יעדענס חלק תורה [שלו, השייך לשורשו].

וכו', ושם אמרו, ר' נתן אומר כלי בית עולמים שקלן כולם חזר ועשה מהן אסימון וחזר ועשאן כלים לא ריבה ולא מיטע, לומר שהיו זהב מזוקק מאד שאפילו יתכם ויעשה מהם אסימון יהיו במשקלם הראשון. ולא שנעשה בהן נס, אלא שהיו זהב טהור מאד. • והנכון בטעם הכתוב, כי הקב"ה חולק כבוד ליראיו, וכמו שאמר (שמואל א' ב, ל) כי מכבדי אֶכְבֵּד. • והנה הנשיאים כולם ביום אחד הביאו הקרבן הזה, שהסכימו עליו יחד, ואי אפשר שלא יהא אחד קודם לחבירו, וכיבר את הנקדמים בדגלים בהקדמת ימים, אבל רצה להזכירם בשמם ובפרט קרבניהם, ולהזכיר יומו של כל אחד, לא שיוכיז ויכבד את הראשון "זה קרבן נחשון בן עמינדב" ויאמר "וכן הקריבו הנשיאים איש איש יומו", כי יהיה זה קיצור בכבוד האחרים. ואחרי כן חזר וכללם, להגיד שהיו שקולים לפני יתברך וכן אמרו שם בספרי (פסקא ג) מגיד הכתוב שכשם ששור כולם בעצה אחת כך שור כולם בזכות, קצרות כסף שטים עשרה, הן הן שהתגדבו ולא אירע בהן פסול. • ועוד בזה טעם אחר במדרשם, כי לכל אחד מהנשיאים עלה במחשבה להביא חנוכה למזבח, ושתהיה בזה השיעור, אבל נחשון חשב בשיעור הזה טעם אחד, וחולתו כל אחד מהנשיאים חשב טעם בפני עצמו, אמרו שחשב נחשון שיביא קצרת כסף שיהיה מנין אותיותיה תשע מאות ושלשים כנגד שנותיו של אדם, ומשקלה שלשים ומאה כנגד תולדות שהעמיד, וכל המדרש כמו שכתבו רש"י (ו, יט). או כפי המדרש האחר (במדבר רבה יג, א), שהיה מסורת מיעקב אבינו ביד כל שבט ושבט כל מה שיאנער לו עד ימות המשיח, והתחיל נחשון והקריב על סדר המלכות וכו', ונתנאל בן צוער חשב גם כן בלבו שיביא חנוכה בשיעור זה, וחשב בו טעם אחר, והקריב על שם התורה, לפי שהיה שבטו של שבט יששכר בחכמת התורה (במדבר רבה שם, טו) וכו'. וחבולון הקריב, שהיה עוסק בפרקמטיא וטורח ונותן לתוך פיו של יששכר ונוטל שכר עמו, קצרה כנגד הים (שם, טז) וכו'. וכן מצאו שם במדרש בכל שבט ושבט טעם מיוחד בקרבנו, ובשיעורי הקרבן. • ולכך השווה אותם הכתוב, לפרט כל אחד בעצמו כאילו לא הוזכר האחר, ואחרי כן כללם כאחד, לרמוז כי בעת אחת עלה במחשבתם להקריב החנוכה, ולא קדם אחד לחבירו במחשבה, ולא בהבאה לפני המשכן, ועל זה הזכירם הכתוב לכולם בהשוואה.

² ועיין בענין זה באורך בדברי יואל לחנוכה (ח"א, אות פח).

^{נא} בשמות רבה (כח, ו): דבר יודבן אֶלְקִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאָמֹר (יתרו כ, א). אמר רבי יצחק, מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני, שכן משה אומר להם לישראל (נצבים כט, י) כי אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פֶה עֲמֻנוּ עִמָּד הַיּוֹם וְאֶת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֶה עֲמֻנוּ הַיּוֹם, [ואת אשר איננו עמנו 'עומד' היום אין כתיב כאן, אלא 'עמנו היום', אלו הנשמות העתידות להבראות שאין בהם ממש, שלא נאמרה בהם עמידה, שאע"פ שלא היו באותה שעה, כל אחד ואחד קיבל את שלו. וכן הוא אמר (מלאכי א, א) מִשָּׁא דְּבַר ה' אֶל יִשְׂרָאֵל 'בֵּיד' מְלָאכִי, 'בִּימִי' מְלָאכִי לֹא נִאֲמַר, אלא 'בֵּיד' מְלָאכִי, שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני, ועד אותה שעה לא נתנה לו רשות להתנבאות. וכן ישעיה אמר (מח, ט) מִעַתָּה הִיְתָה שֵׁם אֲנִי, אִמְרָ שְׁעִיָּה, מִיּוֹם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה בְּסִינִי שֵׁם הִיְתָה

איבערדעם איז תלמיד חכם שמת אין לו תמונה²¹, ווייל דעם חלק [של] תורה וואָס ברויך דורך אים אַרויסצוקומען, קען נישט דורך אַן אַנדערן אַרויסקומען²².

ס

וואוּ שעהיב' לוּ הקב"ה למשה באומרו קח 'מִאֲתָם', שהראה לו שענין העגלות והקרבנות לחנוכה המושכן שייך דייקא לשורש נשמתם של הנשיאים, וכדרך שהראה לו כך בענין בצלאל שעשה את המושכן האַט דער בורא כל עולמים געזאָגט קח 'מִאֲתָם', דאָס איז פון זיי, דאָס איז זייער חלק. [און] מסתמא איז דאָס אזוי געשטאַנען נאָך אין ספּראַ דאָדעם קדמאָה - אזוי ווי ער האָט אים געוויזן ביי בצלאל'ן - אז זיי זאָלן מאַכן 'די' חנוכה [של המשכן], דאָס גייער צו זיי.

וקבלתי את הנבואה הזאת, אלא נְעֻמָּה אֶלְקִים שְׁלַחְנִי וְרוּחוֹ (שם), עד עכשיו לא ניתן לו רשות להתנבאות. ○ ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן, אלא אף 'החכמים' העומדים בכל דור דור, כל אחד ואחד קיבל את שלו מסיני, וכן הוא אומר (ואתחנן ה, יח) אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהִלָּתָם קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יִסָּף וכו'. [ונענין זה עוד בכמה מדרשים].

²¹ כמבואר בגמרא הוריות (יג, א): תנו רבנן, היה הוא ואביו ורבו בשבי, הוא קודם לרבו, ורבו קודם לאביו וכו'. חכם קודם למלך ישראל, חכם שמת אין לנו כיוצא בו [פירש"י: שאין כל ישראל ראוין לחכמה, אבל] מלך ישראל שמת, כל ישראל ראוים למלכות.

ובבראשית רבה (צא, ט): ארבעה דברים הן הן תשמישו של עולם, וכולן אם אבדו יש להם חילופין, ואלו הן, פי' יש 'לספף' ומקום 'לזָבֵב' יזקו, 'בְּרָזָל' מִפֶּפֶר יִקַּח וְאָבֹן יִצּוֹק 'נְחוּשָׁה' (איוב כח, א-ב). [אבל] 'תלמיד חכם' שמת, אין אנו מוצאים תמורתו. - [ונענין זה הוא בשיר השירים רבה (י, יב) וקהלת רבה (ה, טו) ובירושלמי ברכות (דף כ, ב) תלמיד חכם שמת מי מביא לנו תמורתו].

ועינין עוד בתנא דבי אליהו (זוטא, פרק טו): תלמיד חכם ומלך, תלמיד חכם קודם למלך, לפי שאם המלך מת כל ישראל ראויין למלכות, ר' שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הן. אבל תלמיד חכם שמת ולא הניח תמורתו, ראוי לכל ישראל להתאנח עליו לעולם ולעולמי עולמים.

²² כן ביאר ביפה תואר על הב"ר (צא, ט) המובא לעיל, וז"ל: אין אנו מוצאין תמורתו. יש מקשים דהא איתא תמורה לתלמיד חכם, כדאמר לעיל (בב"ר) פרשה נ"ח (סימן ב), וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְכָא הַשֶּׁמֶשׁ (קהלת א, ה), עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק מזרח שמשו של צדיק אחר וכו'. ותירץ מוהר"ר שמואל סבע נר"ו, שהממון יש לו גבול וכו' אבל התורה אין לה גבול וכו'. ועוד תירץ, שאף על פי שיקום תלמיד חכם אחר תמורת הנפקד, אף על פי שיהיה גדול ממנו, אינה תמורה שלימה, דהחכמות אינן נמצאות באיש אחד, ובכל אדם נמצא דבר טוב שאינו נמצא לזולתו, וכמה שאמר בפרק אחד דיני ממונות (והוא בגמ' סנהדרין המובא לעיל) אדם עושה כמה מיני מטבעות כו', יראה שהדעות מתחלפות זה מזה, ובכל אדם [יש] יתרון שלא נמצא לזולתו, מה שאין כן הממון שהתמורה עולה לכל ההפסד.

וכן בנור הקודש שם: ארבע דברים וכו' יש להם חליפין להמציא אחרים תחתיהן, באשר יש להם מקור מוצא למטה בעולם התחתון וכו', אבל על החכמה חכמת התורה, אמר (איוב שם, יב) וְהִתְקַמָּה מֵאֵין תִּמְצָא וגו', שאין לה מקור מוצא בעולם התחתון, אלא הוא אור נאצל מעולם העליון, והיא מתלבשת בנפש הצדיק וחכם, וכל אחד זוכה לחכמה כפי בחינת מדרגת נשמתו, וכחא דאמרינן (ויקרא רבה כב, א) כל אחד קיבל חלקו מהר סיני, דהיינו כפי ערך בחינת נפשו. ○ ובהיות נפש הצדיק התלמיד חכם מסתלקת למעלה, גם בחינת אור חכמתו מסתלקת עמו למעלה, ולכן תלמיד חכם שמת אין אנו מוצאים תמורתו, כי אף על פי שנמצא עוד חכמים אחרים בדור, וכן בא שוב צדיק אחר לעולם במקומו וכדדרשינן לעיל (נח, ב) מדכתיב וזרח השמש ובא השמש, מכל מקום לא נמצא תמורתו לגמרי, באשר כל צדיק וחכם יש לו חלק מיוחד באור החכמה העליונה, ובסילוקו מן העולם גם חלקו מסתלק למעלה, ואין לו תשלומין עוד למטה, באשר אין למדרגת החכמה מוצא מקור למטה כמו הכסף וזהב ודומיהם שמקורם ושוורשם למטה ואם אבדו יש להם חילופין ממש בדגמותם. ○ ולפיכך ענין חכמת הצדיק הוא דבר יקר הערך מכל הכסף והזהב ושאר קנינים המדומים, וכמו שנאמר (איוב שם, יז) לֹא יִעֲרַקֶנָּה זָהָב וגו', באשר לא נמצא לחכמה תמורה וחליפין כמותם. וממילא עם זה בא הכתוב להורות תוכחת מוסר איך התייחס אל לבו להפליג מאוד בצער על מיתת תלמיד חכם, שהיה כל האנשים מצטערים הרבה על איבוד כסף וזהב, אף כי יש למצוא תמורתו, כל שכן שיש להצטער על איבוד תלמידי חכמים שלא נמצא תמורתן במדרגת חכמתם, דהיינו חלקם המיוחד להם המתלבש עם נפשם, ובסילוק נפשם מסתלק גם הוא למעלה ולא נמצא לו עוד חליפין ותמורה בעולם, ולפיכך יש להצטער מאד על איבודם מצד איבוד מדרגת חכמתם מן העולם וכאמור.

סא

עוד הקדמה לישוב קושיא ו - בביאור הפסוק וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ

והגם דכל זה הם דברים שתלויים עדיין בבחירה, וצריך עוד שהאדם יתנועע על המצוה עד שיזכה בחשיך לו. אף על פי כן כבר הקדים הקב"ה וראה כל זאת מתחילת הבריאה, ועל דרך שמצינו בשכר מצוה, דהקב"ה מקדימו אף טרם עשיית המצוה

[אמנם אכתי יש להוסיף ביאור בזה] 'וויאזוי' דאָס איז, אַז דער בורא כל עולמים האָט שוין געגעבן פאַראויס די הַבְּטָחָה [אויף] יעדער 'וואָס' ער זאָל זיין, נאָך איידער ער האָט נאָך געטון די מַצְוָה. איידער ער האָט זיך נאָך מייגע געווען דערויף, איז שוין געשטאַנען דאָרטן אַז 'דאָס' וועט אַלעס זיין.

סב

דבר זה אנו למדים מהפסוק וְהָיָה בְיוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם, שדרשו שם במכילתא, דאף שעדיין לא צוה להם משה על השבת, עד ששאלו על מה שירד להם לחם משנה ביום הששי, ובפרט להמאן דאמר בירושלמי דשבת באלוש ניתנה, שעדיין לא נצטוו כלל על השבת עד עתה. אבל מכל מקום כבר הקדים הקב"ה ונתן להם מתחילה לֶחֶם מִשְׁנֵה לצורך יום השבת שהיו עתידין להצטוות עליה ולשמרה אחר כך

[נאָר] ס'שטייט, אין די מכילתא שטייט, אין די מכילתא אין פרשת יתרו"י אויף בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי, דאָרטן 'פאַר' מתן תורה. זאָגט דער מכילתא, הקדוש ברוך הוא זאָגט, איך גיב [פאַר] יעדן שְׂכַר נאָך 'איידער' איך האָב אים געגעבן די מַצְוָה, שנאמר וְהָיָה בְיוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם, [דאף על פי] ס'איז נאָכנישט געווען שַׁבָּת, [און] מ'האָט נאָכנישט געגעבן קיין שַׁבָּתִיָּה, און זיי האָבן 'שוין' געהאט לֶחֶם מִשְׁנֵה [בבוקר יום הששי, לצורך השבת שאמר להם אחר כך ביום זה], זיי האָבן 'שוין' געהאט טאַפּלֵט אָנגעגרייט האָט מען זיי געגעבן אויף שַׁבָּת.

סג

ער ברענגט נאָך ראיאות, [מהא דכתיב] [בהר כה, כא] וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם [בשְׁנֵה הַשָּׁשִׁית. ומהא דכתיב] [תהלים קה, מד-מה] וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם, בְּעֶבְרִי יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו. [און] לעולם [מה שמביא ראיא מהפסוק] וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם, [אין זה ראיא כל כך, שהרי] מ'האָט דאָך שוין געגעבן [מצות] שְׁמִיטָה [שנאמרה מצותה, מקודם שנאמר פסוק זה]. נאָר [קען זיין, ווייל] ס'איז נאָכנישט געווען דער 'חֻיב' שְׁמִיטָה [נוהג] ביים ערשטן דור"י.

סד

אַבער דאָ ביי שַׁבָּת איז טאַקע די בעסטע ראיא.

- ס'איז דאָ אַ מאָן דאָמַר [אז] מ'האָט [פאַר] אברהם אבינו'ן געגעבן.¹¹

¹¹ במכילתא יתרו (בחדש פ"א, ה): רבי יוסי אומר וכו', אָני ה' דְּבַר צֶדֶק מִגִּיד מִשְׁפָּרִים (ישע"ה מה, יט), כבר עד שלא נתתי לכם המצוות, הקדמתי לכם מתן שְׂכָר, שנאמר וְהָיָה בְיוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה. וכתיב וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשֵׁנֵה הַשָּׁשִׁית וגו'. יכול אלו בלבד, תלמוד לומר וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם מפני מה, בְּעֶבְרִי יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצְרוּ.

¹² דרך דאחר שבא לחם משנה ביום ערב שבת, ויבאו כָּל נְשִׂאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּידוּ לְמֹשֶׁה, אז הוא שאמר להם משה הוא אֲשֶׁר דָּבַר ה', אֵת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אָפּוּ וגו', וכל ענין השבת. ועיין עוד יתר ביאור בזה להלן באת סד.

¹³ אצל דור המדבר, טרם שנכנסו לארץ. וכן בדור ראשון של באי הארץ הרי לא נתחייבו בשמיטה אלא לאחר י"ד שנה של ירושה וישיבה, כמבואר בגמרא ערכין (יד:), ובתורת כהנים (ריש פרשת בהר). ואח"כ עוד שש שנים של זריעה וקצירה כשהתחילו למנות חשבון שנת השמיטה, וכמבואר ברמב"ם (שמיטה ויובל י, ב).

¹⁴ יש לעיין אם הכוונה על השבת, או על עירוב תבשילין, ולאידה מאן דאמר הכוונה. ועיין בגמרא יומא (כח:)

די ערשטע ראָיה ברענגט ער [פון] וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי, און [כוונת המכילתא בזה נראה דאיתא] לויט דעם מאן דאמר וואָס ער זאָגט אַז שבת בַּאֲלוּש נִתְּנָה^ה, האָט מען נאָכנישט געהאַט געגעבן דעם שַׁבָּת, און משה רבינו האָט געזאָגט הוּא אֲשֶׁר דָּבָר ה' שַׁבָּתוֹן וגו' אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוֹ.

ס'קומט אויס ווי דער ירושלמי זאָגט^ה, אַז לויט דעם מאן דאמר בַּאֲלוּש נִתְּנָה, האָט מען דעמאָלטס דאָס ערשטע מאָל זיי מוֹדִיעַ געווען אַז מ'טאָר נישט באַקן [אין]

קיים אברהם כל התורה ואפילו עירוב תבשילין וכו'. וז"ע ברש"י תולדות (כו, ה) בפסוק עֲבַד אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקִלְיֵי יִשְׁמָר מִשְׁמַתִּי, גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת. ועיין במחזור ויטרי (סימן קלט) בביאור תפלת מנחה דשבת, בטעם שמזכירין שם ג' אבות, וז"ל: ולפי שהאבות שמרו משמרת שבת, שכן הוא אומר (תולדות שם) וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַתִּי וגו', שאפילו עירובי תבשילין היה אברהם אבינו יודע, שנאמר (שם) תִּרְוִתִּי, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ואומר (וירא יח, יט) כִּי יִדְעִיתִי לַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִצְחָק אֶת בְּנֵי יִצְחָק בִּיתוֹ אַחֲרָיו, אֶת בְּנֵי זֶה יִצְחָק, וְאֶת בִּיתוֹ זֶה יַעֲקֹב, וכולן שמחו בשמירת שבת, לכך הזכיר כאן (כתפלת מנחה דשבת) שמירת אבות ושמחתם.

גם יתכן דכוונת רבינו לומר מ'האָט יַעֲקֹב אַבִּינוֹן געגעבן, וכמו שדרשו בבראשית רבה (יא, ז) בפסוק וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר (וישלה לג, יח) וז"ל: אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת, ירש את העולם במדה, שנאמר (לך יג, יח) קום הִתְהַלֵּךְ בְּאַרְץ לֶאֱרָפָה וּלְרַחֵקָה וגו'. אבל יַעֲקֹב שכתוב בו שמירת שבת, שנאמר וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר, נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום, ירש את העולם שלא במדה, שנאמר (ויצא כח, יד) וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּפֶגֶר הָאָרֶץ [ונפקה מִמָּה וְנִפְקָה וְנִפְקָה וְנִפְקָה] וגו'.

^ה בירושלמי ביצה (דף טו): כתיב אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוֹ וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוֹ, רבי אליעזר אומר אופין [ביו"ט לשבת] על האפוי, ומבשלין על המבושל, ר' יהושע אומר אופין ומבשלין על המבושל. מה טעמא דר' אליעזר, אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוֹ וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוֹ. א"ר אליעזר, תֹּאפּוּ אַפּוֹ וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוֹ. מה טעמא דר' יהושע, אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוֹ. א"ר אליעזר, אֶתִּיא כִּמְאֵן דֹּאמַר בִּמְרָה נִתְּנָה הַשַּׁבָּת. ברם כִּמְאֵן דֹּאמַר בִּאֲלוּש נִתְּנָה הַשַּׁבָּת, עומדין באלוש ומוהירין באלוש.

ומפרש בקרבן העדה: אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוֹ. הוּא לִיָּה לִמְכַת 'הַיּוֹם' אַפּוֹ וּבִשְׁלוֹ, אלא רמז הוא וְעַל יוֹם טוֹב שחל בערב שבת] שיש לך יום ששי שאין אופין לצורך מחר. כולה קרא מיותר. לישנא אחרינא, והא כבר אמר להם מצות שבת והזהיר על המלאכה, למה ליה למיהדר ולהזהיר על האפייה והבישול. ופירוש זה נראה עיקר בסוגיין, כדמוכח בסמוך: על האפוי. בחמישי בשבת: אופין פת: ומבשלין. תבשיל [על המבושל]: מה טעמא דר' יהושע וכו', וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוֹ. וא"ו מוסיף על ענין הראשון, לומר דאף מבשלין על האפייה, וכן אופין על הבישול: אֶתִּיא. הא דר' אליעזר כִּמְאֵן דֹּאמַר בִּמְרָה נִתְּנָה שבת, לכך אייתר ליה הך קרא דאשר תאפו וגו', הנאמר באלוש: ברם. אלא למאן דאמר באלוש ניתנה שבת, והך קרא נמי נאמר באלוש, איכא למימר דזהו אזהרה ראשונה שהזהיר על איסור אפייה ובישול בשבת. והא דהזהיר על אפייה והבישול ולא אשאר מלאכות, יש לומר לפי שאלו מלאכות הנצרכין ביותר לבני אדם, לכך הוצרך לפרטם: עומדין באלוש ומוהירין באלוש. בניחותא, וכדפרישתי.

ובפני משה מפרש: כתיב אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוֹ וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוֹ. מכילתא פרשת בשלח (יטע פ"ה) בפסוק וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לִקְטוֹ וגו': אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוֹ וכו'. משמע שאין אופין אלא על האפוי וכו', ועל יו"ט שחל להיות ערב שבת קאי, והכי קאמר בהדיא במכילתא. ומכאן סמכו חכמים לעירובי תבשילין מן התורה: מה טעמא דר' יהושע. הא מדכתיב אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוֹ, משמע שעל אפוי הוא שאפין, ואין אופין על המבושל: אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ. חסר כאן, והכי גרס במכילתא שם, ור' יהושע אומר מ'שהיה רוצה אפוי, היה מתאפה לו, והרוצה מבושל, היה מתבשל לו. וכלומר שאין ללמוד מכאן מריבוי הלשון בהכתוב, שלא נאמר אלא לרמז על דרך הנס שנעשה להם: אמר ר' אלעזר. הוא רבי אלעזר אמורא: אֶתִּיא כִּמְאֵן דֹּאמַר בִּמְרָה נִתְּנָה הַשַּׁבָּת. על סדר המקראות קאי, ואגב דנקט בהאי קרא אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ תֹאפּוּ, קאמר נמי להא. דכתיב בפרשת המן משמע שנאמר זה ביום הששי אחר שירד להם המן באחד בשבת באותו שבוע, וזה היה באלוש, וכדכתיב בסדר המסעות (מסעי לג, טו-י) וַיִּסְעוּ מִמֶּרָה וַיָּבִיאוּ אֵילָמָה וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וגו' וַיִּחַנוּ בְּמִדְבַּר סִין, וַיִּסְעוּ מִמֶּדְבַּר סִין וַיִּחַנוּ בְּדִפְקָה וַיִּסְעוּ מִדִּפְקָה וַיִּחַנוּ בְּאֵלֻשׁ, וַיִּסְעוּ מֵאֵלֻשׁ וַיִּחַנוּ בְּרִידִם וגו', וְהָיָה נִתָּן לָהֶם בְּמִדְבַּר סִין, כדכתיב בפרשת בשלח (טו, א) וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבִיאוּ כָּל עֵצַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין בְּחִמְשָׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי וגו', ושם ניתן להם הָמָן, ובשבת שאחריה היו באלוש. והשתא קאמר, דלהאי מאן דאמר שבמרה ניתן להם השבת, וזה היה קודם לאילים ולמדבר סין, שפיר נאמר האי קרא כדכתיב וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לִקְטוֹ לָהֶם מִשְׁנֵה שְׁנֵי הָעֵמֶר לֶאֱחָד וגו', וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דָּבָר ה' שַׁבָּתוֹן שבת קדש לה' מִחַר אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אַפּוֹ וגו', משום שכבר הוזהרו על השבת כשהיו במרה, והיינו דקאמר להם משה הוּא אֲשֶׁר דָּבָר ה' וגו'. אבל למאן דאמר באלוש ניתנה השבת, אם כן לא מתוקמא שפיר הכתיב הזה, שהרי עשו עומדין היו באלוש ומוהירין באלוש בתמיה, דהיכי שייך לומר להם הוּא אֲשֶׁר דָּבָר ה' וגו', הרי עדיין לא נצטוו על השבת מקודם.

שְׁבֶת און קאַכן, [ולדעתו מתפרש לשון] הוא אֲשֶׁר [דְּבַר ה' וגו', אַז] דעמאָלטס הערשט האָט מען זיי [מודיע געווען], זיי האָבן גאַרנישט געהאַט די מַצָּה פריער, די גאַנצע ציווי. און דעם שְׁכַר האָבן זיי [אַבער] שוין געהאַט פריער, 'פאַר' דער גאַנצער ציווי, וְהָיָה מִשְׁנָה. איז געדרינגען אַז דער בורא כל עולמים גיט שְׁכַר 'פאַראויס'. אַזוי זאָגט די מכילתא דאָרט.

סה

ישוב קושיא ו - בקישור הב' פסוקים

וממילא מובן שפיר קישור ב' פסוקים אלו שבדברי המדרש שבפסוק קח מאתם, דזה שאמר הכתוב וְהָיָה אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ, דבשני הפסוקים אלו אנו למדים שהכל כבר הכין הקב"ה ונגזר עוד מתחילת הבריאה, אף טרם שנתייגעו לקיים המצות בבחירתם

מיט דעם קאַן מען פאַרשטיין [דברי המדרש שבישמח משה], זאָגט ער [על הכתוב] קח מאַתָּם, פאַרוואָס איז דאָס 'מאַתָּם' [ולא ממשח], ווייל ס'איז אַזוי געווען שוין בְּסִפְּרָא דְאֵדָם קְדָמָא, ס'איז נאָך געווען 'פאַר' אַלעמען, האָט מען דאָס שוין פאַרשריבן אַז זיי וועלן האָבן די בְּחִירָה. איידער זיי האָבן זיך אַזוי מַשְׁלִים געווען, איידער זיי זענען געוואָרן אַזעלעכע צַדִּיקִים, האָט מען שוין געגעבן 'פאַראויס'.

[אויף דעם] זאָגט דער מדרש [להביא ראיה כן] דער בורא כל עולמים גיט 'פאַראויס', זה שאמר הכתוב וְהָיָה בַּיּוֹם הַשֵּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ, ווי דער מדרש (במכילתא) זאָגט [אַז] פון דעם איז דאָך געדרינגען אַז מ'גיט 'פאַראויס'.

[וענין נדבת הנשיאים] דאָס איז אויך די זעלבע [בחינה].

סו

ישוב הקושיות בפרשת שילוח טמאים

ישוב קושיא ב-

וְהִיזָּא לָנוּ מִכָּל זֶה, [מיט דעם] וועל מיר צוקומען דאָ צו דעם מדרש [שבפרשת] וְיִשְׁלַחוּ מִן הַמַּחֲנֶה, רבנן פתרינ קרא בגלות.

סז

בענין המבואר דהכל כבר נגזר מתחילת הבריאה, ונכתב בספרא דאדם קדמא. כמו כן הוא בענין התשובה שיעשו ישראל בסוף גלותן, דהכל כבר נכתב שם בספרא דאדם קדמא, כל מי שראוי לזה לשוב בתשובה ולזכות להנאולה שלימה

לאָמיר זען.

[דהנה] דאָס זעט מען דאָך פון דעם גאַנצן הַמִּשְׁךְ [הדרוש דלעיל], אַז די אַלע זאָכן וואָס זיי ווערן געטון שפּעטער, [איז שוין] איידער מ'איז נאָך אַראָפּגעקומען בְּעוֹלָם, [און] איידער מ'האַט געטון די עֲבֹרוֹת [און] איידער מ'האַט געטון די מַצּוֹת, איידער מ'האַט זוכה געווען [דערין], דאָס אַלעס איז שוין פון פריער איז דעם שוין אָנגעגרייט אין סִפְּרָא דְאֵדָם קְדָמָא.

סח

די זעלבע זאך איז דאָ אויך. אידן וועלן תְּשׁוּבָה טון פאַר די גְּאוּלָּה, דאָס וועט [זיכער] זיין.

ממילא אידן [די] אלע וואָס זיי וועלן זיין בעלי תשובה'ס, וועלן דאָך אלע זיין גרויס, [ונכמאמר הכתוב] והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו (ישעי' ד, ג). נאָר סיידן^ט חלילה די וואָס זענען שוין נישט ראוי אויף תשובה צו טון, [וואָס אויף זיין שטייט (יחזקאל כ, לח) וברותי מכם המרדים והפושעים, אזוי שטייט אַרויס זאגט דער פסוק, וְאֵל אֲדַמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹאוּ (שם יג, ט)].

סט

והפסוק כאן בא לחזק לבנו ולהבטיח על זה, שכן יהיה לבסוף שיעשו כל ישראל תשובה שלימה. ולכן אמר זאת בלשון עבר, לרמוז שהכל כבר נחקק ונכתב מתחילת הבריאה, ולא יהיה לנו שום מקום להסתפק בזה מחמת כוכר שפלות הגלות, כשקשה קשה לצייר זאת בעיני בשר, האיד עוד נוכח למעלת התשובה שלימה וגמורה דעס וואָס שטייט דאָ אין דעם פסוק [די הבטחה פֿון עשו] איז נאָר, [ווייל] מ'מַשְׁלִיט זיך אויס [עתה בגלות, דהאיך אפשר שישובר], מ'פאַרשטייט גאַרנישט אין דעם שפלות הגלות - אין דעם שפלות הדור - וויאזוי איז דאָס מעגליך אז דער גאַנצער פֿלל יִשְׂרָאֵל וועט תשובה טון.

נאָר וואָס דען, די השפּעה וואָס ס'וועט זיין דעמאָלטס, קען מען זיך נישט אויסמאָלן [היינט]. ס'וועט קומען אליהו און דער מלך המשיח, און דאָס גאַנצע דור המדבר, וואָס פאַר אַ השפּעה דעס וועט האָבן [על כל ישראל, להחזירם בתשובה שלימה].

ע

איבערהויפט [די] אידן וואָס זיי פלאָגן זיך [און] זיי ווילן זיין 'אידן' [כראוי, אף כשהם] בגולה, נאָר די ביטערע נסיונות און דער מצב העולם [הוא המונע בעדם, והביא אותם לידי חטא, בודאי שהם יזכו אז לתשובה שלימה, ואין לשער עתה] וואָס אידן וועלן דעמאָלטס תשובה טון [דערויף].

עא

נאָר דער אַמת איז דער פסוק [דאָ] מַעֲיֵד [בלשון העבר], אַז ס'קען אַנדערש נישט זיין, [ווייל] אין ספּראַ דאָדס קדמאָה שטייט [עס] שוין, איבערדעם ווען ער קוקט 'אהין' [בספּראַ דאדס קדמאָה], זעט ער שוין אז אידן 'האָבן' שוין תשובה געטון. אַזוי ווי ער [שמואל יחינאה] האָט געקוקט, [ווען] ער האָט געזען בַּספּראַ דאָדס קדמאָה, האָט ער שוין געזען ער וועט זיין אַ חכם, ורבי לא יתקרי, [כאַטש] ער איז נאָכנישט געווען דעמאָלטס בעולם [בימי אדם הראשון], און ס'שטייט שוין אז ער איז אַ חכם און נישט קיין רבי. [וכמו כן] די אלע זאכן [הכתובים שם]. און ווער ס'איז יאָ אַ רבי, שטייט שוין דאָרט אלעס וואָס ער איז.

איבערדעם זאָגט דאָס דער פסוק [בלשון עבר, ווייל] דאָס איז שוין אין ספּראַ דאָדס קדמאָה איז שוין יעדער פאַרשריבן, [און] מ'ווייסט שוין 'ווער' ס'וועט זיין אַ בעל תשובה. נאָר ווער ס'זעט נישט [ווייסט נאָכנישט], אָבער ווער ס'איז זוכה דאָרט צו זען, דער זעט שוין [אז] ס'שטייט שוין פֿון 'עשו' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, איז שוין אלעס געשען [בעבר].

(ההמשך לזה, באות עט)

עב

ביאור הפסוק: והיו לעבד את עבדת אהל מועד

דא - דרך אגב - ביי די נשיאים, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט קח מאַתם [וְהָיוּ לְעַבְדָּא אֶת עֲבַדְתָּ אֹהֶל מוֹעֵד], קען זיין דאָס איז [דער] פֿשט [גם בלשון] וְהָיוּ לְעַבְדָּא אֶת [עַבְדָּת] אֹהֶל מוֹעֵד, [אז] דאָס גיהער צו זיי [ולדרכינו קאי לשון זה בדרך רמז על הנשיאים, ולא על העגלות. וביאור הלשון הוא כי הנשיאים הם השייכים והווים לזה, לנדם ולחנך לצורך לעבד את עַבְדָּת אֹהֶל מוֹעֵד. ונאמר בלשון וְהָיוּ דמשתמע לידרש גם על העבר, ולא בלשון וְהָיוּ] ווייל דעס וואָס ס'וועט שפעטער זיין, [נכר נכתב כן בעבר, בספרא דאדם קדמאה, וכאילו כבר נעשה, ועל דרך האמר בסמוך בביאור לשון כן עשו].

עג

ביאור דברי רש"י: בפסוק שְׁעִיר עִזִּים אֶחָד לְחֻטָּאת

ס'איז אַ חידוש דאָ, רש"י זאָגט^א [אויף דעם וואָס] ער האָט געברענגט [כל נשיא] שְׁעִיר עִזִּים [אֶחָד] לְחֻטָּאת, [דזה בא] לכפר על קבר התהום, ועל טומאת ספק. [און] דער מזרחי^ב פלאָגט זיך זייער [דערויף], וואָס הייסט טומאת 'ספק', [והלא] בשני [בניסן] איז דאָךְ הערשט נשרפה הפרה, און אז ס'איז נאָכנישט געווען קיין אָפֶר

^א ברש"י (ז, טו): שְׁעִיר עִזִּים אֶחָד לְחֻטָּאת. לכפר על קבר התהום, וטומאת ספק.

^א כפי' הרא"ם (שם): בספרי, ותניא איזהו קבר התהום, שלא הכיר בה אדם. כלומר, דבר זה כאילו משוקע בתהום, ואין דרך לעמוד עליו. ובפרק הישן (סוכה כא.) אמרו, תחתיהן חלול, מפני קבר התהום, שאין אדם מכיר בו כל עיקר. ○ ורבינו מיוחס כתב על זה, לא ידעתי איזהו קבר התהום, ואיזהו הוא טומאת ספק, שהרי עד עכשיו לא היה מקדש וקדשים. ○ ודבריו תמוהים מאד, שהרי כולן בחזקת טמאי מתים היו עד היום, מאחר שהמות מצוי בעולם, וטהרת טומאתן שהיא אפר הפרה, עדיין לא נצטוו עליה עד אחד בניסן בשנה השנית, כדאייתא בפרק הנוזקין (גיטין ט.) שמונה פרשיות נאמרו בו ביום שהוקם המשכן, ואחת מהן פרשת פרה אדומה, וביום המחרת נשרפה. והכי אמרינן במסכת מגילה ירושלמית (דף כה.) באחד בניסן הוקם המשכן, ושני לו נשרפה הפרה. ואם לא היו אָז מקדש וקדשים, מאי נפקא מינה, וכי בזמן הזה שאין מקדש וקדשים נמצאים בינינו, אין אנו טמאי מתים כולנו, וכשיכנה בית המקדש במהרה בימינו אי אפשר להכנס במקדש ולא בעזרה או לאכול קדשים בלא טבילה והזאת שלישי ושביעי. ○ ואם תאמר, אין הנדון דומה לראיה, שאנחנו נהי שאין לנו מקדש וקדשים, מכל מקום כבר נצטונו על הטומאה, אבל יוצאי מצרים עדיין לא נצטוו על הטומאה, מכיון שאיסור הטומאה אינו אלא בעד מקדש וקדשיו, וכשאין מקדש וקדשים אין כאן טומאה. אין זו טענה, מפני שאע"פ שלא נצטוו על הטומאה, מכל מקום כשהוקם המשכן ונהי מקדש וקדשים והזוהרו שלא יכנסו במקדש ולא בעזרה, כל מי שנשטא למתים, הנה נאסרו מיד כל הטמאים העוברים והבאים, כביאת מקדש ובנגיעת קדשיו בעורן בטומאתן, ואם כן מאי נפקא מינה אם לא היו עד עכשיו מקדש וקדשים. ○ יש לומר שכונתן בזה היתה, שמה שאמרו לכפר על קבר התהום ועל ספק טומאה, אינו אלא על החטא שחטאו, שנשטאו בקבר התהום ובספק טומאה ולא ידעו את טומאתן ונכנסו למקדש ואכלו קדשים בטומאתן, שכן משמע מלשון 'לכפר', שאין כפרה אלא על החטא שכבר קדם. ומפני זה הוקשה בעיני ואמר לא ידעתי איזהו קבר התהום ואיזהו טומאת ספק שהרי עד עכשיו לא היה מקדש וקדשים, כלומר ואם כן אי אפשר לומר שחטאו ונכנסו למקדש וצריכין כפרה. ○ ואין הדבר כן, אלא אפילו מכאן ולהבא אם היו בספק טומאה או בטומאת קבר התהום ורצו להכנס במקדש או בעזרה, צריכין כפרה לכפר על קבר התהום וטומאת ספק, ואם לאו לא יוכלו להכנס על מקדש ולא בעזרה.

אבל מה שצריך לדקדק בזה הוא, איך מותר להם לנשיאים ולכהנים וללויים להכנס בעזרה כל עוד שלא הוזו הזאת שלישי ושביעי, והלא כולן בחזקת טמאים היו עד עכשיו. ולמה חששו בקבר התהום, שהיא טומאה שלא הכיר בה אדם, ובטומאת הספק, ולא חששו בטומאת הודאי. ○ ואם תאמר התורה התירה להם בהזוהר שעה שיקריבו בטומאה ותהיה טומאתן, כמו הפסח שכתוב בו בַּמּוֹעֵד אָף בַּטּוּמָאָה ואף בשבת (פסחים טז.), אף כאן אף בטומאה ואף בשבת, שהרי השנים עשר נשיאים על סדר הימים הקריבו את קרבנם, ואי אפשר שלא יהא שבת ביניהם. אי הכי למה הוצרך להביא שעיר החטאת לכפר על קבר התהום וטומאת ספק, השתא טומאתן הודאית נדחית מפני קרבנם, טומאת הספק מיבעיא. ○ ושמה יש לומר, דטומאתן הודאית, דאי אפשר בלא

פָּרָה, זענען זיי דאָך אַלע געווען בַּחֲזָקָת טְמֵאֵי מֵתִים, זענען זיי דאָך אַלע געווען 'ודאי' טומאה, נו וואָס זאָגט ער ס'איז אַ 'ספק', ס'איז דאָך ודאי טומאה.

איי וועסטו וועלן זאָגן אַז ס'איז טומאה הותרה בציבור. נו איז דאָך אַ 'ספק' אַודאי מותר [בציבור, ולמה הוצרכו לכפרה על זה].

ער פֿלאַגט זיך זייער [דערויף].

[און] דער גור אריה ענטפערט²⁰ [דערויף], און אַלע ביידע זאָגן זיי עפעס אַן אַנדערן תירוצ.

ער

וּבְעֵינַי יִפְּלֵא, איך פֿאַרשטיי נישט דאָס גאַנצע ענין [שפּלפּלו המזרחי וגור אריה לפרש דהיו בחזקת ודאי טמאי מתים, שהרי] בְּפִירוּשׁ אֵין די גמרא זעט אויס אַז זיי זענען נישט געווען קיין טְמֵאִים. [שהרי] די גמרא פרעגט דאָך²¹ מִי הָיוּ [אותן] האנשים הטמאים לנפש אדם, שנדחו לפסח שני [וכדלהלן].

- קודם [הרי נאמר] וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמִּחֲנֶה כָּל צִרּוּעַ וְכָל זָב [וכל 'טמא לנפש'], זיי האָבן דאָך 'אַרויסגעשיקט' אַלע [שנטמאו אל] טְמֵי נִפְשָׁא דְאַנְשָׁא (אונקלוס שם, ועיין פירושו ברש"י), [ופרשה זו] איז דאָך דאָס שוין געזאָגט געוואָרן דעם ערשטן טאָג²², [ואם כן כבר נשתלחו הטמאים מן המחנה תיכף בהקמת המשכן, וכבר לא היו שם הטמאים ודאי]. -

[ועכ"פּ הרי בגמרא סוכה] זעט דאָך אויס אַז אֵין פֿלל יִשְׁרָאֵל איז [בדרך כלל] נישט געווען קיין טְמֵאֵי מֵת [רק אותן היחידים שדחקו למצוא בגמרא מי הוּן].

[שהרי] די גמרא פרעגט²³ [על הפסוק] וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לִנְפֶשׁ אָדָם [בהעלות ט, ו], דאָס איז דאָך געווען דעמאָלטס ב' בניסן²⁴, פרעגט די גמרא מִי הָמָּה [אותן האנשים]. זאָגט ער, איינער זאָגט נושאי ארונו של יוסף, אַדער מישאל ואלצפן [שהתעסקו בנרב ואביהוא].

זעט דאָך אויס אַז אֵין [שאר] פֿלל יִשְׁרָאֵל איז נישט געווען [קיין טמאי מתים]²⁵.

דחיה, נדחת מפני קרבנם. אבל טומאת הספק וטומאת קבר התהום, שאפשר לכפר עליהן על ידי שעיר החטאת, הוצרכו בהן לכפרה.

²⁰ בגור אריה (שם): לכפר על טומאת התהום. הקשה הרא"ם, הלא טומאת התהום הוא טומאת קבר [שהיא] טומאה מספק, והרי השתא היו בחזקת טמאי מתים בודאי, שהרי עדיין לא נטהרו, ולמה היו צריכין כפרה על טומאת התהום. וזו קשיא, דודאי צריכין כפרה על טומאת התהום שאירע ביום הראשון עצמו, דכל שעה יש לחוש שמא נגע בספק טומאת התהום, ולפיכך הקריבו שעיר לכפר על הטומאה, שכן בכל הרגלים שעיר לכפר על טומאת התהום. ואף על גב שכבר בלאו הכי היו טמאי מתים, כיון שלא נצטוו על הטומאה אין הקפדה על טמאי מתים שבהם, שלא מצאנו שהצריך הכתוב אחר שהוקבעו הדגלים שיטהרו עצמם.

²¹ בגמרא סוכה (דף כה): דתנאי, וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לִנְפֶשׁ אָדָם וגו', אותם אנשים מי הָיוּ, נושאי ארונו של יוסף היו, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר מישאל ואלצפן היו, שהיו עוסקין בנרב ואביהוא. רבי יצחק אומר אם נושאי ארונו של יוסף היו כבר היו יכולין ליטעה, אם מישאל ואלצפן היו יכולין היו ליטעה, אלא עוסקין במת מצוה היו, שחל שביעי שלהן להיות בערב פסח, שנאמר (בהעלות ט, ו) וְלֹא יָכֻלוּ לַעֲשֹׂת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא, ביום ההוא אין יכולין לעשות, הא למחר יכולין לעשות.

²² הכוונה נראה לפי מה שאמר בגמרא בדברי רבי יצחק, שחל שביעי שלהן בערב פסח, ונמצא שנטמאו ב' ניסן, ואם כן נאמרה פרשת פסח שני לכל המוקדם ב' בניסן. ויותר נראה דקא על זמן טומאתם ולא על זמן אמירת הפרשה, כי לפירש"י בגמרא גיטין (טו) כבר נאמרה פרשת פסח שני ב' ניסן, ולפי' התוספות בסוכה ובגיטין שחולקין עליו, הרי פירשו דלמ"ד זה נאמרה פרשה זו ב' ניסן, שאז חל שביעי שלהן [נוסח להם הערב שמש בשעת השחיטה, ולא בשעת האכילה. ובגטין הוכיחו כן התוספות גם מהגמרא פסחים (י)].

²³ וכן הוכיח מזה המזרחי בפרשת כי תשא (טו) ליישב בזה שיטת רש"י (שם, טו) מקושיית הרמב"ן עליו,

עו

ער דער פני יהושע¹⁰ זאָגט טאַקע אַזוי, ער ברענגט פון אַ מדרש אַז ס'איז קיינער נישט געשטאַרבן [דעמאַלטס] נאָר די וואָס שטייען [דערמאנט] אין די תּוֹרָה, ווילאנג מ'איז געווען אין די מִדְבָּר. נאָר די וואָס ס'איז אַרויס [געשריבן] אין די תּוֹרָה. אָבער אַזוי סתם איז מען נישט געשטאַרבן.

[וויש לומר טעם בזה, דזה היה מכיון] מ'האָט געגעסן מן, וכדומה.

עו

על כל פנים איז דאָך טאַקע נישט געווען קיין טמאים, קומט אויס אין דור [בכללן] איז נישט געווען קיין טמאים. [ואם כן] וואָס איז די גאַנצע קשָׁא [על מה שכתב רש"י דהחשש היה] נאָר פאַר אַ ספֿק, [וכגון מאותם וואָס] ס'איז געווען ביים עגל איז געווען די וואָס האָבן גע'הרג'עט די שְׁלֶשֶׁת אֱלֹפִים, [ובכלל] 'ספיקות' האָט געקאָנט זיין אַלץ [מקבר התהום וכדומה, באופן שלא ידעו מטומאתם, ולא נשתלחו מן המחנה].

עו

און אפילו פון מַצְרִים [לא קשה, ממה שכבר נטמאו שם במתים. דאף אם במדבר] דאָרט איז קיינער נישט געשטאַרבן, נאָר אין מַצְרִים האָט [דאָך יא] געקאָנט זיין. נון [אמנם הרי] אין מַצְרִים זאָגט דאָך דער אור החיים הקדוש [אין] פרשת חקת¹¹, אַז 'פאַר' מִתֵּן תּוֹרָה איז נאָך געווען [דינס נהג] ווי קבֿרי עפֿו"ם וואָס זענען נישט מְטֵמָא.

והארץ דבאמת היה זה מעשה נסים שלא מתו באותו הזמן, עיי"ש באורך ואכמ"ל. ועיין בפני יהושע דלהלן, שהביא גם כן כך מדברי רש"י שם בכי תשא.

¹⁰ בפני יהושע פסחים (י:): [בתוספות] בד"ה ומוזהיר על פסח שני. אע"ג שעי' שאלתו [החוקק לומר להלן] כו', מכל מקום לא היה צריך להאריך [אלא אל תעשו פסח, ותו לא] כו', עכ"ל. כבר כתבתי בסמוך מה שנראה לענ"ד בזה, מיהו לשיטת התוספות ודאי קשה מנא להו, דלמא באמת לא האריך בעניני פרשה זו עד לאחר יו"ט, כמ"ש התוספות גופא בדיבור הסמוך ממא. ואפשר כיון שלא נזכר שום תשובה לטמאים, על כרחך שכל הפרשה היא תשובתן. אלא דאכתי קשיא לי במה שכתבו התוס' שלא היה צריך לומר אלא אל תעשו פסח, שהרי היה צריך לומר חיוב כרת דפסח ראשון, למי שהוא טהור ובדרך רחוקה לא היה. ואפשר דלאו דוקא כתבו אל תעשו פסח, אלא שלא היה צריך לומר פסחים דאיררו נפסח שני. ועוד יש ליישב על פי 'המדרש', דבאמת לא מת שום אדם באותן הימים, וכן נראה מפירושו רש"י בחומש (תשא ל, טז) שהיה החשבון [ס' רבוא] מִכָּן [במספר של באחד לחודש השני בשנה השנית] כפי שהיו בשעת נדבת המשכן [ממחרת יום הכיפורים בשנה ראשונה], ואם כן לא היה שום טמא לנפש, ולא הוצרכה פרשה זו אלא לדורות, כן נראה לי ודו"ק.

¹¹ באור החיים הק' ריש חקת (יט, ב): זאת חקת התורה. צריך לדעת למה כינה למצוה זו שם כללות התורה, שהיה לו לומר זאת חקה וגו', או זאת חקת הטימאה, או חקת הטהרה, כדרך אומרו (בא יב, מג) זאת חקת הפסח וכו'. ויתבאר הענין על פי מה שאמרנו בפרק בתרא דנזיר (סא:): ופסקו רמב"ם בפרק א' מהלכות טומאת מת (הי"ג) שאין הכותר נעשה טמא מת, וז"ל, שאם נגע במת או נשאו או האהיל עליו, הרי הוא כמו שלא נגע, הא למה זה דומה לבהמה שנגעה וכו', עד כאן. והנה ההבדל שבו הורמו עם בני ישראל משאר הגוים, הוא באמצעות קבלת התורה, שזולת זה הנה ככל הגוים בית ישראל. ומעתה טעמנו צוף דבש אמרי קל במה שאמר זאת חקת התורה, פירוש חקה זו של הטומאה, ותנאי טהרתה, תסובב מהתורה, כי על ידי שקבלו התורה, נעשו עם בני ישראל דבר שהרוננים השפלים תאכזב בהם, להיותם חטיבה של קדושה עליונה בחייהם, גם במותם. בחייהם, שבנוגע במת, או יאהילו עליו וכדומה, תדבק בהם הטומאה שבמת, ולא תחפוץ להפרד, אם לא בכח גדול אשר חק' ה' במצוה האמורה בענין של פרה אדומה. ובמותם, גם כן תתרכה הטומאה, כאומרו ז"ל (כבא מציעא קיד): בפסוק אָךְם פִּי יָמוֹת וגו' (חקת שם, יד), ישראל מטמאים באהל ואין אומות העולם מטמאין באהל. וכבר המשלתי במקום אחר ענין זה, לשני כלים שהיו אצל בעל הבית, אחת מלאה דבש, ואחת מלאה זבל, ופינה אותם והוציאם לחוץ מהחדר, אותה שהיתה מלאה דבש מתקבצים לה כל הזובכים והרמשים, ואותה שהיתה מלאה זבל, הגם שינסו לה קצת מהרמשים, לא ישוה לשל דבש. כמו כן אדם מישראל שמת, להיותו מלא קדושה המתוקה והעריכה, בצאת הנפש ותחנן הגוף, יתקבצו הקליפות לאין קץ, שהם כוחות הטומאה התאכזבים תמיד להדבק בקדושה ליהנות מהערב, ולזה יטמא באהל ואפילו אלף בתים מקורים ואחת פתוחה

ער זאָגט אַז פאַר מַתָּן תּוֹרָה [עדיין לאַ היוּ מטמאים, ולכן נאמר בפרשת פרה] זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה, זאָגט ער [ווייל] נאָר פֿון מַתָּן תּוֹרָה אָן, האָט מען געגעבן דעם חֻבִּיבוּת יִשְׂרָאֵל [שמחת חשיבותם מתקנאים בהם החיצונים כשהנפש יוצאה מגופם, ולכן המת מטמא]^פ.

ע

על כל פנים קאָן זיין אויף אַלענפּאַלס, [על כל פנים] די נְשִׂאִים האָט מען אָפּגעהיטן פֿון טומאַה [קען זיין] אויכעט. [שהרי עליהם נאמר] קַח 'מֵאֲתָם', [און] ווייל זיי האָבן געוואוסט [ברוח הקודש] אַז זיי דאַרפֿן אַמאַל מַקְרִיב זיין די אַלע קִרְבָּנוֹת, האָבן זיי געמוזט זיין טְהוֹרִים, [ולכן נזהרו ולא טימאו עצמם]. איז נישט קֶשֶׁה וואָס דער מזרחי פרעגט.

עט

המשך ישוב הקושיות בפרשת שילוח טמאים

המשך ישוב קושיא ב-ג

נאָר לאָמיר נאָר צוקומען צו דעם וואָס איך האָב דאָ אָנגעהויבן (באות טו-עא) [לייבש לפי דרך המדרש בפרשת וישלחו מן המִחֲנֶה] רבנן פתירין קרייה בגלות, צו פאַרענטפּערן [לפי זה] דאָס טאַפּלעט לשון (עיין קושיא ב), [דלאחר שאמר] וַיַּעֲשׂוּ בֶן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמִּחֲנֶה, לכאורה ברויך מען אַלץ פאַרשטיין, [וואָס] ס'שטייט נאָכאַמאַל דער איבעריגער פּאַשֶׁר דְּבַר ה' אֶל מֹשֶׁה [בן עֲשׂוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל].

נאָר [שמתיך המדרש כי] דאָס גייט אַרויף אויף 'אַנדערע' דיבּוּרִים [אשר דיבר ה' אל משה, דהיינו] וואָס ס'שטייט [במקום אחר] וְשָׁב ה' אֶלְקֵינוּ. אָבער [עדיין צריך ביאור לפי זה] אַז דאָס גייט אַרויף אויף דעם אַז אידן טוען תְּשׁוּבָה, נו אָבער דער וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמִּחֲנֶה איז דאָךְ דאָס גִּלּוּת, דאָס האָט דאָךְ דער בורא כל עולמים [געטון], דאָס גלות איז דאָךְ אַ גזירה מן השמים, דאָס נעמט מען זיך דאָךְ נישט אַליין, וואָס דען שטייט וַיַּעֲשׂוּ בֶן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמִּחֲנֶה, דעם גלות איז דאָךְ אַן עֲשִׂיָּה פֿון בורא כל עולמים [ולא עשיית בני ישראל].

פ

נאָר וואָס זשע דען, קען זיין דאָס זאָגט אויך דער פסוק, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט דעם גִּזְרֵת הַגְּלוּת, און אידן האָבן עס מַקְבֵּל געווען בַּאֲהָבָה^ט, [וכמו שהושבעו על זה] שלא ידחקו את הקץ^ב.

[וכן גם על העתיד] האָט דאָ דער פסוק מַעֲיֵד געווען אַז וַיַּעֲשׂוּ בֶן, אַז ס'וועט [נאָך] זיין אידן וואָס זיי וועלן פאַרכטן און זיי וועלן נישט וועלן דוּחַק אַתְּ הַקֵּץ זיין, [נאָר]

לחברתה, הטומאה תמלא כל החדר המקורה. מה שאין כן אשר לא מזרע ישראל, להיותו מושלל מהקדושה, אין כל כך התקבצות הטומאה, אלא חלק הממית הנדבק בגוף. ואשר יסובב הכל היא התורה.

^פ והגם שהוא מחלק שם בין טומאת מגע לטומאת אהל, דרך באהל אינו מטמא במת עכו"ם. יש לומר דכל זה לאחר מתן תורה, אבל קודם מתן תורה אף בנגיעה לא נטמאו, דעדיין לא נצטוו על ככה, וכמו שהביא המזרחי בעצמו. ומה שדוחה שם בזה, אין מוכרח כל כך.

^ט ועל דרך שמפרש רש"י בפרשת בא (יב, כח) [והוא מהמכילתא שם] בפסוק וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'. וכי כבר עָשׂוּ, והלא מראש חודש נאמר להם, אלא מכיון שקיבלו עליהם מעלה הכתוב כאילו עָשׂוּ.

^ב כמבואר בגמרא כתובות (קיא.), ועיין ברש"י שם הגירסא.

וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה, אֹהֶן זֵי זַעֲנָן מִקְּבֵל אוֹיֵף זֶיךְ (דעם עול הגלות באהבה). אַז דער בורא כל עולמים זאגט א גזירת הגלות, וויל מען נישט דוּחַק אַתְּ הֶקֶץ זֵיין. [וכן בענין שבועות] שלא יעלו בַּחוּמָה^ע, וויל מען נישט 'גִּיין' [לארץ ישראל ביד חזקה] חלילה 'פֶּאָר די צייט'^{עא}.

וואָרן ס'ליגט דערניצן א שוֹרֶשׁ פֿון מִינוֹת וּפְסִיפָה רחמנא ליצלן, אַז מ'קלערט צו מאַכן 'אַליין', אַז מ'וועט זיך 'אַליין' מאַכן א קבוצ גליות. דעם זאָגט דער פסוק, וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה.

פא

[און] עקסטערדעם [זאגט ער] כָּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, [והוא מה שדיבר ה' אל משה] וְשָׁב ה' אֶלְקֵיךָ, [און] ווי דער רמב"ם זאגט אַז דער פסוק זאגט וְשָׁבָה עַד ה' אֶלְקֵיךָ, און 'דערנאך' וועט זיין [וְשָׁב] וְקִבְּצָךְ [מִפְּלֵגָה] אֲשֶׁר הִפְּצָךְ [ה' אֶלְקֵיךָ] שָׁמָּה, 'דערנאך' וועט זיין קבוצ גליות, הערשט נאָכדעם [וואָס] ווען אידן וועלן טון תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה. איז דער פסוק מַעֲדִיד [גם על התשובה שבסוף גלותן].

פב

איבערדעם זאגט דאָ דער מדרש, אַזוי ווי דער פֿסקוֹ של הרמב"ם^{עב} (כדלעיל באות יא), וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, און 'אַזוי' וועט מען אַרויס פונעם גלות. און דער פסוק זאגט נאָך מער פֿון 'עָשׂוּ', ס'איז שוין געווען.

^{עא} ועיין בזה באורך בויואל משה (א, מ-מא) שהארין רבינו טובא בביאור פסק הרמב"ם. ועיין שם עוד דגם מה שמצינו

^{עב} ועיין בויואל משה (א, מ-מא) שהארין רבינו טובא בביאור פסק הרמב"ם. ועיין שם עוד דגם מה שמצינו בגמרא (סנהדרין יז:) דיעות בזה, הוא לענין אם מוכרח שישבו קודם ביאת והתגלות אליהו ומשיח, אבל זה ודאי שלא יעשו אליהו ומשיח שום תנועה והתחלה של גאולה, טרם שישבו בתשובה שלימה, ובזה כו"ע מורדו, ובזה הוא דמירי שם הרמב"ם, אלו תוכן דבריו.

ואחר כך מסיק שם רבינו (בסימן מב) וז"ל: והודיע לנו הרמב"ם ז"ל דבר גדול, אף שבאמת לדינא אין נפקא מינה לנו לידע מה יהיה אחר ביאת המשיח, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (יב, ב) שלא להתעסק בזה לידע איך יהיו הענינים אחר ביאת המשיח. וממה נפשך, כיון שסובר שזה הבטחה מהתורה הק', בודאי יהיה כן אף אם אנחנו לא נדע עכשיו מה יהיה אחר כך. • אמנם דבר זה הוא הכרח גדול לידע עכשיו, שלא יהיה מקום לטעות בגאולה של שקר, כי נחזי אנו, דממה נפשך, אם כל ישראל יעשו תשובה ויקיימו את התורה הק' בכל חוקתיה ומשפטיה, בודאי יהיה תיכף הגאולה, כמו שאמרו (סנהדרין שם) כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, וכמו שאמר משיח לר' יהושע בן לוי (שם צח.) היום אם בקליו תִּשְׁמְעוּ (תהלים צה, ז). ואם עדיין לא עשו תשובה, השריש לנו הרמב"ם ז"ל בהלכותיו שאי אפשר שיהיה גאולה, וכתב שזה מבואר בקרא והבטחה מהתורה הק' שהתשובה מוקדמת לגאולה. • ואם כן מי חושב ההיפך, שיש מציאות לגאולה בלי תשובה, הרי הוא חושב נגד המבואר בקרא, והוא כופר בתורה רחמנא ליצלן. והרמב"ם ז"ל כתב (מלכים יא, א) דלכן מי שאינו מאמין בביאת המשיח או שאינו מחכה לביאתו הוי כופר בתורה ובמשה רבינו, יען שהתורה העידה וְשָׁב ה' אֶלְקֵיךָ אֶת שְׁבוֹתֶךָ וְרָחֵמְךָ וְשָׁב וְקִבְּצָךְ וגו' וְהִבְיָאָה ה' וגו', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שאמרו על ידי כל הנביאים, עכ"ל. ואם כן קדימת התשובה שהיא קודמת לכל אלו הדברים המפורשים שנאמרו על ידי כל הנביאים, הוא גם כן מבואר באותו הפסוק, והעידה התורה על זה כמו על ביאת המשיח. ואין ספק שאין חילוק בין הכופר בהבטחה זו שאי אפשר לגאולה בלי תשובה, להכופר בהבטחה של ביאת המשיח. • ואדרבה הוא גרוע יותר, שכבר ביאר החתם סופר (יו"ד סימן שנו) שמעיקר הסברא אי אפשר לומר שהגאולה הוא אחד מעיקרי הדת, שאילו היה ח"ו חטאינו גורמים שיגרש אותנו גירוש עולם, וכדסבירא ליה לרבי עקיבא בעשרת השבטים שהם נידחים לעולם (סנהדרין קי:), האם מפני זה רשאים הם לפרוק עול מלכות שמים או לשנות קצו של יו"ד אפילו מדברי רבנן, ואין זה עיקר ולא יסוד לבנות עליו. אך כיון שעיקר יסוד הכל להאמין בתורה, ושם נאמר גאולתינו האחרונה בפרשת נצבים והאזינו, אם כן מי שמפקפק על הגאולה הלו הרי הוא כופר בעיקר האמנת התורה, יעיי"ש שהארין בדברים ברורים. ומכל שכן הכופר בהבטחה זו שבאותו הקרא שאי אפשר לגאולה בלי תשובה, שמלבד שכופר במה שמבואר בקרא, גם עצם הענין ליקח לעצמו גאולה ומלוכה טרם הגיע עת הקץ הוא ענין של כפירה רחמנא ליצלן.

על כל פנים אז דער פסוק זאָגט [לכפול] פֿון עָשׂו, דאָס איז על כל פנים לְאֵלִימָא מִלְתָּא [שידעו שעוד יזכו לתשובה שלימה], אַז מִזְאֵל נִישֵׁט חֲלִילָה נִיטאַמאַל 'מִסּוּפֶק' זיין אין דעם, [רק יִדְעו] בְּלִי שׁוּם סִפֶּק אַז פֿאַר די גאָולֶה וועלן אידן תְּשׁוּבָה טון.

איז נישט קיין מָקוֹם לְהִסְתַּפֵּק, [אז] ווער ס'איז חֲלִילָה [אז ער] האָט אַ רַעֲיוֹן איין רַגַע אַז ס'איז פֿאַרהאַנדן אַ מִצִּיאוֹת פֿון אַ גאָולֶה, צי אַן 'אַתְחַלְתָּא' דגאָולֶה, פֿאַר איידער אידן טוען תְּשׁוּבָה, איז עס נאָר בלויז מִינֹת וּכְפִירָה. מ'לייקנט וואָס ס'שטייט פֿאַשֶׁר דָּבָר ה' אֵל מֶשֶׁה [בפרשת נצבים, וְשָׁבַת עַד ה' אֵלֶיךָ, וְשָׁב ה' אֵלֶיךָ אֶת שְׁבוּתָךְ וגו']. לייקנט מען אין דעם פֿאַשֶׁר דָּבָר ה' אֵל מֶשֶׁה פֿון עָשׂו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

[דאָס] זאָגט דער מדרש, היכן דיבר, וְשָׁבַת עַד ה' אֵלֶיךָ, אַזוי זאָגט דער מדרש דאָ אין די וואָכעדיגע סדרה.

פֿאַשֶׁר דָּבָר, מִזְאֵל וויסן דאָס איז דיבורים פֿון ה' אֵל מֶשֶׁה, דיבורי התּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, אַז ס'קאָן נישט זיין קיין גאָולֶה אָן תְּשׁוּבָה. [און] ווער ס'לייקנט אין דעם, איז ער כּוֹפֵר אינעם דָּבָר ה' אֵל מֶשֶׁה, אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [ונכמו שכתב הרמב"ם בלשונו. והיינו מי שחושב ח"ו] אַז דאָס איז אַנדרערש [ממה שכתוב בתורה], אַז דאָס איז נישט [תלוי בתשובה] ע"ג.

ע"ד וועיין ענין זה באורך בויואל משה (ב, קט) וז"ל: אבל האמת הברור, שבענין זה הנה לא יסתפק שום אדם שהגלות היא גזירה מאתו ית"ש, כמבואר בכמה קראי, ובכמה מקומות בגמרא ובמדרשות אין מספר. • וגדולה מזה כבר הבאתי (בסימן יט) מה שמבואר במדרש רבה (שה"ש ב, ח) על הכתוב קול דודי הנה זה בא, דקאי על מלך המשיח, בשעה שהוא אומר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים, ואומרים לו האין אנו נגאלים, והלא כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדינו בע' אומות, והוא משיכן שתי תשובות, ואומר להם אחד מכם גולה לכרבריא ואחד מכם גולה לסמטריא, דומה כמי שגליתם כולכם. והרי שזה שבושה מהקב"ה, שיהיו גולים בכל ע' אומות, עד שאפילו אחר ביאת המשיח יפחדו שמה לא היו בכל המקומות ולא נתקיימה השבועה, ואי אפשר שיהיה הגאולה, עד ששייב להם על זה המלך המשיח תשובה נצחת. • וא"כ הוא הכרח גמור משבועתו של הקב"ה שיהיו ישראל בגולה בכל העולם, ואי אפשר שתהיה הגאולה מבלעדי זה. • ולא יהיה 'קִיבוץ גלויות' עד אחר ביאת המשיח וכל ישראל יעשו תשובה, כמבואר ברמב"ם שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, ולמדוהו מהך קרא דכתיב וְשָׁבַת עַד ה' אֵלֶיךָ וְשָׁב ה' אֵלֶיךָ וגו' וְשָׁב וְקִבְּצָךְ וגו', ובהך קרא מבואר קיבוץ גלויות שיהיה אחר התשובה שיעשו ישראל, [והקִיבוץ הוא] אחר ביאת המשיח. והתשובה תהיה בעודם בגלות בין העמים, כמבואר בקרא (נצבים שם, א) וְהִשְׁבַּת אֶל לִבְכָּךְ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךְ ה' אֵלֶיךָ שָׁמָּה. • ומבואר במדרש רבה סדר נשא, צו את בני ישראל, רבנן פתרינן קריא בגלות, אין וְשָׁלְחוּ אלא לשון גלות וכו', מן הַמִּתְנַהֵג זה ארץ ישראל וכו', כיון שחטאו גלו, פֿאַשֶׁר דָּבָר ה' אֵל מֶשֶׁה פֿון עָשׂו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מה דיבר הקב"ה למשה, שאם יעשו תשובה במלכיות שיהיו שם, הקב"ה מקבצם. והרי שהתשובה מוכרחת להיות בעודם במלכות שיהיו שם, ושוב הקב"ה מקבצם ומביאם לארץ ישראל, כמו שהוא בקרא וכו'. ואי אפשר שיהיה התחלת קיבוץ גלויות בלי תשובה ודעת [נדצ"ל ועד] שישבו כולם לתורתו הקדושה שבכתב ושבעל פה. • ומה שכתב בישמח משה פירשתי לך שיעשו תשובה אחר שיבואו לארץ ישראל, זה אמר על תשובה עילאה כמבואר שם, שזה הוא למעלה מהשגתינו וכו', אבל סתם תשובה לחזור למוטב, זה בהכרח שיהיה קודם הגאולה כמבואר ברמב"ם, והארכתי בזה למעלה (כמאמר א). • ודבר זה מבואר בכמה מקומות שאי אפשר להיות קיבוץ גלויות אלא על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו בלבד, הוא ולא אחר להתערב בזה ח"ו. • וכתב רש"י ז"ל בפרשת נצבים עה"כ ושב ה' וגו', וז"ל, היה לו לכתוב והשיב את שבותך, רבותינו למדו מכאן שהשכינה שרירה עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלים הכתיב גאולה לעצמו, שהוא ישוב עמם. ועוד יש לומר שגדול יום קיבוץ גלויות ובקושי, כאילו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידו ממש איש איש ממקומו [עכ"ל] וכו'. והוא כביכול ית"ש עמם בגולה, וכשיחזיר הקב"ה שכניתו לציון ויבוא אל תוך ביתו, יביא אתו עמו ית"ש את ישראל מהמקומות שהפקידם וכו'. • ובתנא דבי אליהו (פרק י) כתב וז"ל, כיון שעברו על התורה ומצותיה שבוכותם ניתן להם ארץ ישראל, והיו ישראל כפויי טובה, עד שהגלה אותם מארץ ישראל והשליכם מעל פניו, ואח"כ חזרו בתשובה ושבּוּ אל השי"ת בתוך הגלות, ואמר להם הקב"ה בני הסבו שעה אחת עד שיגיע שעת הסעודה, וכל כך למה, כדי למרק עונותיהם של ישראל, שיהיו כולן טהורים ויבואו לחיי העוה"ב עכ"ל. ומבואר בזה שהתשובה צריכה להיות בתוך הגלות, וגם אחר כך צריך להמשיך עד שעת הסעודה.

פד

ישוב קושיא א

נאָר וואָס ער שטעלט אַריין 'אַהער' די פרשה [של שילוח, לאחר פרשת במדבר, דהוא שלא כסדר מוקדם ומאוחר] (קושיא א).

פה

מבואר ברמ"ע מפאנו, דכל הדורות של הכלל ישראל נכללו בששים רבוא שנמנו לפני משה במדבר, ומשה רבינו ראה בכל אחד מהם את כל הדורות והגלגולים שעתיד לעמוד ממנו

קאָן זיין, [בהקדם וואָס] איך האָב געזאָגט^{פד}, [אַז] דער רמ"ע מפאנו זאָגט אין עשרה מאמרות^ע, זאָגט ער [על לשון הפסוק כי] משה האָט געציילט אידן לְגִלְגָּלֶתָם, זאָגט דער רמ"ע מפאנו [פשוט] 'לְגִלְגָּלֶתָם', ער האָט [ביי] יעדן געציילט - יעדער מענטש האָט דאָךְ פֿאַר גִּלְגּוּלִים - די גִּלְגּוּלִים אויך פון אים, [ביי יעדן] האָט ער שוין געזען וויפיל מאָל ער וועט אַראָפּקומען אויף דעם עוֹלָם, [און] וואָס ס'וועט זיין מיט אים עד סוף כָּל הַדּוֹרוֹת.

פו

וכל מי שיזכה לשוב בתשובה לעתיד, הרי הוא מכלל שורש ה' רבוא מישראל, וכבר עמד לפני משה ממילא דעס גאַנצע דור [שיזכו לשוב בתשובה קודם הגאולה] איז דאָךְ אַלעס פון די ששים רבוא אידן [שעמדו על הר סיני, ונמנו באותה שעה במדבר, אשר בהם היה נכלל הכלל ישראל שבכל הדורות].

וואָרן דער וואָס ער איז 'נישט' פון די שְׁעֵמֶדוֹ אַבּוֹתָיו על הר סיני^{עו} [ולא יזכה ח"ו לתשובה לעתיד], דער איז דאָךְ נישט [שורש נשמתו] פונעם כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, [ער] איז דאָךְ נאָר [שורש נשמתו] פונעם עֶרֶב רֵב, [ונמצא שאין הוא כלול 'בהגלגולים' של אותן ס' רבוא].

פז

ולכן מטעם זה הסמיך הכתוב ענין פרשת שילוח טמאים, שבו נרמזו ההבטחה מזה שעתידין כל ישראל לעשות תשובה בזמן הגאולה, לאחר שנכתב הפרשה של מנין בני ישראל במדבר, אף שהוא כסדר המוקדם ומאוחר על כל פנים איז דאָךְ דאָס אזוי, [אַז] אין דעם לְגִלְגָּלֶתָם האָט ער דאָךְ געזען אַלע דורות, האָט ער געזען דעס אויך [מי הם שיזכו לעשות תשובה קודם הגאולה. שהרי] אין דעם פסוק [שבפרשת שילוח טמאים] ליגט דאָךְ עד סוף כָּל הַדּוֹרוֹת, ער דערציילט דאָךְ אפילו וואָס ס'וועט זיין נאָךְ ביאת המשיח, ער האַלט שוין [בלשון עבר, אַז] כֵּן 'עָשׂוּ' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אידן 'האָבן שוין' תשובה געטון, און ס'איז שוין געווען די גאולה.

^{עד} בס"ג במדבר תשכ"ב, עיי"ש באורך.

^{עו} בעשרה מאמרות (מאמר אם כל חי, ח"א סימן ג): ומזה הטעם היו פקודי משה ראשי משפחות בלבד, ועליהם נאמר לְגִלְגָּלֶתָם, שהיה משה רבינו ע"ה צופה ברוח הקדש מנין הטפין שבראש כל אחד ואחד [פירש ביד יהודה: כמה תולדות שיעמיד כל אחד ואחד, והוא שאין את ראש], כמו שכתב החכם ז"ל בפירושו על התורה. ואמר שכל מי שהיה עתיד הוא לבדו להעמיד ששים רבוא, היה נמנה ראש משפחה, על כן נמנו מכיר וגלעד לשנים, עם היות מכיר אבי גלעד, כי גלעד לבדו היה בכחו להעמיד ששים רבוא, ונשארו למכיר מיתר בניו ששים רבוא אחרים מבלעדי גלעד. • ויותר מזה גם כן היה צופה ומביט בכל אחד ואחד מהם [כמה פעמים שיצטרך להתגלגל] והוא רז נגלה במלה הנזכרת [במלת לגלגלותם, שהוא לשון גלגול] למי שישית אליה לב. והכל בכלל מה שאמרו חכמים, שהארהו הקב"ה למשה דור דור וחכמיו, דור דור ופרנסיו. - [ועי' בשו"ת חתם סופר (יד"ד רצד, ד"ה וראיתי)].
ועיין בס"ג במדבר תשכ"ז [לשון קדשו קונטרס רמב ח"ב, אות קכו] שהוסיף רבינו על דברי הרמ"ע וז"ל: דער נועם אלימלך (ריש במדבר, וריש נשא) גייט אויך דעם דרך, ער זאָגט אויך אַז לְגִלְגָּלֶתָם מיינט מען די גִּלְגּוּלִים. [והם העתקנו לשון].

^{עו} ודאות שאינם מאמינים בה' ובתורתו, מבואר בדברי הרמב"ם באגרת תימן, כי בידוע שלא עמדו רגלי אבותם על הר סיני. [ונכבר האריך רבינו בבאור ענין זה בכ"מ, והכוונה מצד שורש נשמתם, ואף שמצד גופם נולדו מזרע ישראל].

[והגם] דאָס טרעפּט מען דאָך נישט אַזוי בביאור [להבין סדר המוקדם והמאוחר, אמנם על כל פנים יש לומר דלטעם זה] אין פסוק דאָ אַהער שטעלט ער דאָס אַראָפּ נאָך דעם מַנִּין [וואָס] ער האָט געזען לְגַלְגֻלָּתָם, [והודיע שם כי] מִשָּׁה רַבִּינוּ הָאֵט דאָס אַלעס געזען, ביים לְגַלְגֻלָּתָם הָאֵט ער שוין געזען וואָס ס'וועט זיך טון, וויאָזוי ס'וועט אויסזען נאָך דער תְּשׁוּבָה [און] נאָך דער גאָולָה, דער פֿן 'עָשׂוּ', [איבערדעם] פֿאַסט דאָ אַהער די פרשה [פון] שילוח טמאים] נאָך דעם מַנִּין [שבפרשת במדבר], נאָכדעם ווי ער רעכנט דאָס אויס דאָס אַלעס [מה שראה משה בכל אחד מהם' רבוא, עד סוף כל הדורות].

פח

סיום התורה - וברכת הקודש

על כל פנים זעט מען פון דעם וַיַּעֲשׂוּ בֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, [אז] די וואָס זיי וועלן זוכה זיין צו דער גאָולָה, אַז דאָס האָט מען שוין געזען בַּסִּפְרָא דְאֶדָם קְדָמָה. איי ס'איז דאָ אַ בְּחִירָה, האָב איך דאָך שוין פריער געזאָגט (באות כח-מד) [דלעולם] ס'איז דאָך מיט אַלדינגס אַזוי, [אז] די יְדִיעָה איז נישט סותר די בְּחִירָה. אָבער דאָס איז דער אָמֶת על כל פנים, אָבער דאָס איז פון תְּחִלַּת הַבְּרִיאָה אָן, האָט מען אויף דעם געוואָרט [על מה שיעשו ישראל תשובה בזמן הגאולה]. השם יתברך זאָל העלפֿן: מ'זאָל מיר זיין פון 'די'.

פט

און על כל פנים [בכדי] מ'זאָל מיר זוכה זיין צו טון תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה. [הרי] יעדערער איד קען פאַרשטיין, [אז] דער עיקר חֲשִׁיבוֹת איז [דעם] וואָס מ'טוט 'היצטערט', ווילאנג דער נַסִּיּוֹן איז גרויס, אין תּוֹקֶף הַגְּלוּת. אַ תְּנוּעָה קְלָה פון אַ 'היצטיגער' עֲבוּדָה, איז חֲשׁוּבֶער ווי די גרעסטע עֲבוּדָה וואָס ס'וועט זיין 'דעמאָלט'.

צ

וואָרן דעמאָלט [בזמן הגאולה] איז דאָך קיין רְבוּתָא נישט [במה שיזכו לעבוד את ה']. איבערדעם איז דאָך אין מקבלים גֵּרִים לעתיד לבוא^{טו}, [דכתיב] (ישעי' נד, טו) מִי גֵר אֶתָּה עָלֶיךָ פּוֹל. [ווייל נאָך] דער וואָס ער קומט צו אידן אין 'דער' צייט, ווען אידן זענען בְּשִׁפְלוּת, ווען די נְסִיוֹנוֹת זענען גרויס, 'טאַקע דאָס' איז דאָס חֲשִׁיבוֹת, 'דורך' די גרויסע נְסִיוֹנוֹת.

צא

אָבער אויף אַלענפֿאַלס, אַז מ'וועט זיך האָבן עפעס אָנגעגרייט עפעס, וועט מען

^{טו} כמבואר בגמרא יבמות (כד:) תנו רבנן אין מקבלין גרים לימות המשיח, כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה. אמר רבי אליעזר מאי קרא, הן גור וגור אָפּס מאוּתִי [פירש"י: הן גור הבא להתגיר, וגור אָפּס מאוּתִי, בעוד שאין אני עמכם יתגיר, דהיינו בזמן הזה] מִי גֵר אֶתָּה [בעניותך, כאשר אמרת] עָלֶיךָ פּוֹל [לעולם הבא. פול, ינות, כמו על פני כל אֶחָיו נָפַל (חיי כה, יח), יפל מצדך אֶלָּף (תהלים צא, ז)], אבל אידך לא.

ובגמרא עבודה זרה (ז:) דתניא רבי יוסי אומר, לעתיד לבא פֿאַרן עובדי כוכבים ומתגיירים. ומי מקבלין מנייהו, והתניא, אין מקבלין גרים לימות המשיח, כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה. אלא שנעשו גרים גרורים [פירש"י: מאליהן מתגייירין, ואנן לא מקבלינן, דמשום גדולתן דישאל קא עבדי, דכתיב מִי גֵר אֶתָּה, בעניותך, עָלֶיךָ פּוֹל, בעשירותיך], ומניחין תפלין בראשיהן תפלין בזורעותיהם ציצית בבגדיהם מזוזה בפתחיהן וכו'.

זוכה זיין 'דעמאלטס' צו טון תשובה שלימה, און נתקרב ווערן צו הקדוש ברוך הוא.
[ולהיות נכלל] אין דעם [פרשת] וישלחו מן המחנה און דעם פן עשו בני ישראל, [אז]
מ'זאל מיר 'זען' די גאולה שלימה.

צב

אזוי דארף מען האפן, יעדערער איד!
מ'זאל זיך מקשט זיין [את נפשו, און] מ'זאל פאררעכטן, [און] אזוי דארף מען האפן
אז מ'וועל מיר זוכה זיין צו זיין פון די וואס זיי וועלן טון תשובה שלימה.
וויפיל ס'איז מעגליך [צו טון היינט, זאל מען טון].

צג

[און כאטש דעם] וואס מ'טוט היינט, איז זייער ווייט פונעם שלמות.
מ'האט ניטאמאל קיין השגה וואס ס'הייסט 'שלימות', מ'איז דאך זייער ווייט פון
דעם.

אבער על כל פנים וויפיל ס'איז דא א מציאות, ווי ווייט 'דער שכל' איז משיג,
[און] ווי ווייט 'די כוחות' גייען, דארף זיך יעדערער איד מתאמץ זיין [צו טון סיי] וואס
מ'קאן עפעס טון פארן רצון הבורא ברוך הוא וברוך שמו.
וויאזוי מ'קען נאר זיין אפגעהיטן, אפגעהיטן פון חטאים, [און] ווי ווייט מ'קאן
אז מ'זאל פאררעכטן [מה שכבר חטאו, כדי] מ'זאל זוכה זיין [אז] מ'זאל נושא חן [זיין] ביי
הקדוש ברוך הוא.

און דאס איז נאר מיט קדושה וטהרה, און מיט מצות ומעשים טובים.
אז מ'זאל מיר זוכה זיין במהרה [צו] מקבל זיין משיח צדקנו, [ונהיה בכלל אותן
וואס] מ'וועל מיר טון תשובה שלימה, מ'וועל מיר זיין פון די וואס דער פסוק זאגט
אויף זיי פן עשו בני ישראל, כאשר דבר ה' אל משה פן עשו בני ישראל, אז מ'קאן
זוכה זיין מ'זאל דבוק זיין אין הקדוש ברוך הוא, בקדושה וטהרה.
מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען, ווען ס'וועט זיין ומלאה הארץ דעה [ישעי' יא, ט], ווען
ס'וועט זיין די ישועה שלימה.

צד

דער בורא פל עולמים זאל העלפן, [ער] זאל רחמנות האבן טאקע [וועגן] דעם
'איבערגאנג'.
ווייסט השם יתברך, 'וואס פאר אן איבערגאנג' מ'ברויך נאך דורכצוגיין,
וואסערע נסיונות.
דער בורא כל עולמים זאל העלפן: דער בורא כל עולמים יט אלינו חסד ורחמים,
יאר ה' פניו אלינו^{עח}.

דער בורא כל עולמים זאל מקרב זיין לבבות בני ישראל, לתשובה שלימה.
מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען במהרה די ישועה אמתית, און התרוממות קרן התורה
וישראל, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{עח} מלשון הכתוב בברכת כהנים: יאר ה' פניו אליך.

